



TÜRKİYE CUMHURİYET  
MERKEZ BANKASI

# Ödemeler Dengesi Raporu 2013- III

## **TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI**

İdare Merkezi

İstiklâl Cad. 10 Ulus, 06100 Ankara, Türkiye

### **Editörler**

Ahmet Adnan EKEN, [Adnan.Eken@tcmb.gov.tr](mailto:Adnan.Eken@tcmb.gov.tr)

Gülbin ŞAHİNBEYOĞLU, [Gulbin.Sahinbeyoglu@tcmb.gov.tr](mailto:Gulbin.Sahinbeyoglu@tcmb.gov.tr)

### **Hazırlayanlar**

Barış BABAOĞLU, [Baris.Babaoglu@tcmb.gov.tr](mailto:Baris.Babaoglu@tcmb.gov.tr)

Olca Yücel ÇULHA, [Olca.Yucel@tcmb.gov.tr](mailto:Olca.Yucel@tcmb.gov.tr)

Eda ALTUNTAŞ DURSUN, [Eda.Altuntas@tcmb.gov.tr](mailto:Eda.Altuntas@tcmb.gov.tr)

Okan EREN, [Okan.Eren@tcmb.gov.tr](mailto:Okan.Eren@tcmb.gov.tr)

Evrin GÜRLER, [Evrin.Gurler@tcmb.gov.tr](mailto:Evrin.Gurler@tcmb.gov.tr)

Elif ÖZCAN, [Ozcan.Elif@tcmb.gov.tr](mailto:Ozcan.Elif@tcmb.gov.tr)

Hakan TOPRAK, [Hakan.Toprak@tcmb.gov.tr](mailto:Hakan.Toprak@tcmb.gov.tr)

# İÇİNDEKİLER

<b>GENEL DEĞERLENDİRME</b>	<b>03</b>
----------------------------	-----------

<b>1. CARI İŞLEMLER HESABI</b>	<b>06</b>
--------------------------------	-----------

1.1. Mal İhracatı .....	07
1.2. Mal İthalatı .....	11
1.3. Küresel Konum .....	12
1.4. Dış Ticaret Hadleri .....	12
1.5. Hizmetler Hesabı .....	13
1.6. Gelir Hesabı .....	17
1.7. Cari Transferler .....	17

<b>2. SERMAYE VE FİNANS HESAPLARI</b>	<b>18</b>
---------------------------------------	-----------

2.1. Doğrudan Yatırımlar.....	23
2.2. Portföy Yatırımları.....	24
2.3. Krediler ve Mevduat.....	25

<b>3. EK TABLOLAR</b>	<b>33</b>
-----------------------	-----------

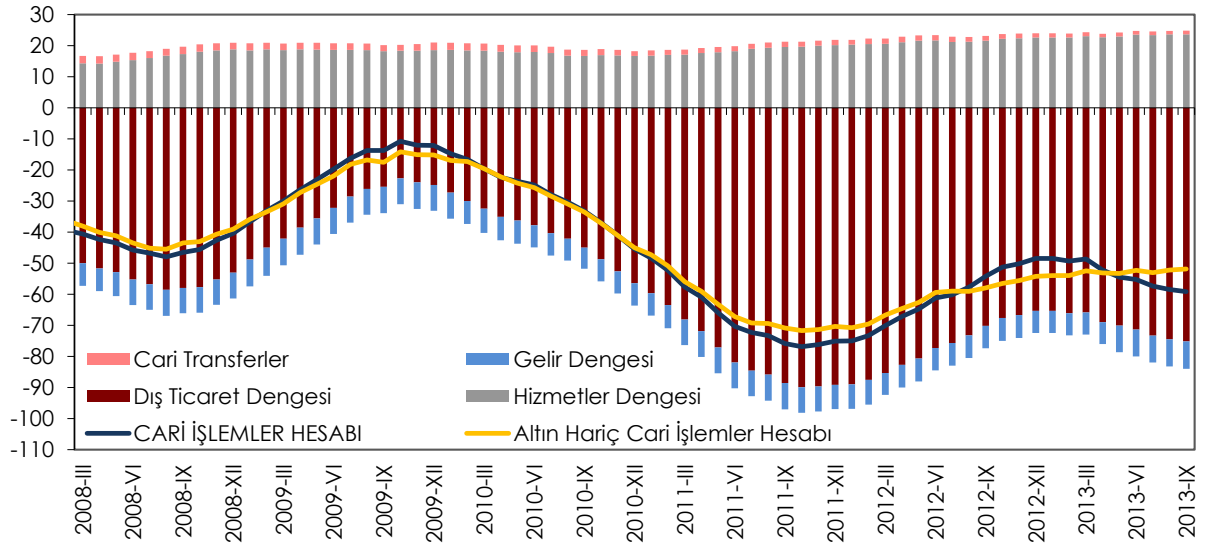
## KUTULAR

Kutu 1.	AB Ülkelerine Yapılan İhracatta Son Dönem Gelişmeler.....	8
Kutu 2.	Suriyeli Sığınmacılar ile İlgili Turizm İstatistiklerinde Yapılan Düzeltme ve Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Yansıması.....	14
Kutu 3.	Uluslararası Yatırım Pozisyonu: Türkiye İçin Bir Analiz .....	19
Kutu 4.	Özel Sektör Dış Borç Stoku .....	26

# Genel Değerlendirme

Cari işlemler açığı, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde artış göstermiştir. Altın ithalatının tarihsel ortalamalarının üzerinde seyretmeye devam etmesi, cari açıktaki artışın temel nedenini oluşturmuştur. Nitekim, altın hariç bakıldığında, cari açık üçüncü çeyrekte de daralma eğilimindedir (Grafik 1). İç talep unsurlarının ılımlı bir seyir izlemesi nedeniyle ithalat artışının düşük oranda gerçekleşmesi, ihracatın ise Avrupa Birliği (AB) kaynaklı talepteki canlanma nedeniyle artış eğilimi göstermesi, altın hariç dış ticaret açığının iyileşmesine neden olmuştur. Türk lirasının değerinin, özellikle gelişmekte olan ülkelere kıyasla, rekabetçi seviyelere gerilemesi altın hariç dış ticaret açığındaki daralmayı destekleyen diğer bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Turizm gelirlerindeki artış eğilimi, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin geriye yönelik yaptığı revizyon nedeniyle gerilemiştir. Buna rağmen hizmet gelirleri, 2012 yılının aynı dönemine göre yüzde 9,5 büyüyerek cari işlemler dengesine verdiği olumlu katkıyı sürdürmüştür.

**Grafik 1. Cari İşlemler Hesabı ve Alt Kalemleri**  
(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB).

Altın hariç tutulduğunda, ihracat yılın üçüncü çeyreğinde artış eğiliminde olmuştur. AB ülkelerinde krizin etkilerinin hafiflemesi ile birlikte iç talebin toparlanma eğilimi göstermesi, rekabetçi seyreden kur düzeyi ve yurt içi otomotiv sektöründe ihracata yönelik üretilen yeni modellerin devreye alınması, bu dönemde ihracat artışına katkı yapan temel faktörler olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, ödemeler dengesi tanımlı ihracat kalemi içinde yer alan bavul ticareti gelirleri artış eğilimini bu dönemde de korumuştur.

İthalat harcamalarında 2012 yılı son çeyreğinde başlayan sınırlı artış eğiliminin yılın üçüncü çeyreğinde de devam ettiği gözlenmektedir. Bu dönemde, iç talep unsurlarının ılımlı bir toparlanma göstermiş olması ve enerji fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle enerji ithalatının gerilemesi ithalat artış hızını sınırlayan temel faktörlerdir. Öte yandan, yılın ikinci çeyreğinde, fiyatının hızlı bir şekilde gerilemesine paralel olarak yüksek seviyelerde artan altın ithalatı, bu çeyrekte gerileyerek tarihsel ortalamalarına dönme eğilimi göstermiştir.

Cari işlemler dengesinin dış ticaretten sonra en önemli belirleyicisi olan hizmetler kalemi, yılın üçüncü çeyreğinde cari dengeye yaptığı olumlu katkısı devam ettirmiştir. TÜİK tarafından Suriye'deki dört sınır kapısından ülkemize giriş yapanların "turist" statüsünden çıkarılması ve bu nedenle turizm istatistiklerinde gerçekleştirilen güncelleme, turizm gelirlerindeki artış hızını sınırlasa da turizm, hizmetler kaleminin temel belirleyicisi olmayı sürdürmüştür. Benzer şekilde, turizm sektörüne bağlı hareket eden diğer taşımacılık gelirlerinin hızlı artış eğilimini sürdürmesi, hizmetler kalemi içinde cari açığa olumlu katkı yapan diğer önemli faktör olmuştur.

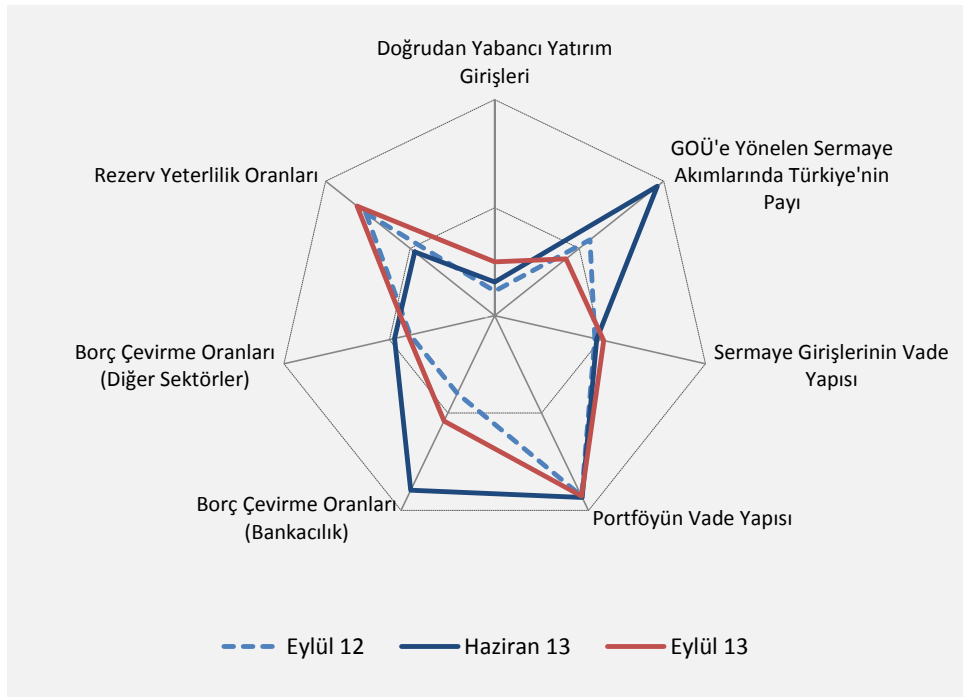
### Cari İşlemler Dengesinin Finansmanı

Mayıs ayı içinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası (Federal Reserve Bank - Fed)'nin küresel kriz sonrası izlemeye başladığı genişlemeci para politikasını yakın zamanda değiştireceği yönünde beklentilerin ortaya çıkması ile birlikte gelişmekte olan ülkelere sermaye çıkışı başlamıştır. Fed'in miktarsal genişleme politikasından ne zaman çıkacağı yönündeki belirsizliklerin devam etmesi, küresel düzeyde finansal varlıkların yeniden fiyatlanması sürecinin üçüncü çeyrekte de devam etmesine neden olmuştur. İlave olarak ABD'de borç tavanının çözümüne ilişkin sorunlar gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy girişlerindeki azalma eğilimini destekleyen diğer bir unsur olmuştur.

Ödemeler dengesi finans hesaplarına ana başlıklar itibarıyla bakıldığında, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde doğrudan yatırımların payı tarihsel ortalamalarına göre düşük düzeyde seyretmeye devam ederken, portföy tarafında önceki çeyrekte başlayan gerileme eğilimi hızlanmıştır. Diğer yatırım girişlerinde ise gerek bankacılık gerek diğer sektörün borç çevirme oranları bir miktar azalmasına rağmen, 100 düzeyinin üstündeki seviyelerini korumuştur. Öte yandan, yükümlülük ayağında yer alan mevduatlardaki çıkış diğer yatırımların ikinci çeyreğe göre gerilemesindeki temel faktör olmuştur.

Finansman unsurlarının kalitesi yönünden bakıldığında, yılın üçüncü çeyreğinde bankacılık ve diğer sektörlerin borç çevirme oranlarında bir önceki çeyreğe göre bir miktar gerileme görülürken, portföyün vade yapısı ve rezerv yeterlilik oranlarında geçmiş dönemlere kıyasla olumlu görünüm gözlenmiştir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelere yönelen uluslararası sermaye akımları içinde ülkemizin aldığı pay geçmiş döneme ve bir önceki yılın aynı dönemine göre gerilemiştir (Grafik 2).

**Grafik 2: Cari Açık Finansman Kalitesinin Makro Gösterimi**



Kaynak: TCMB.

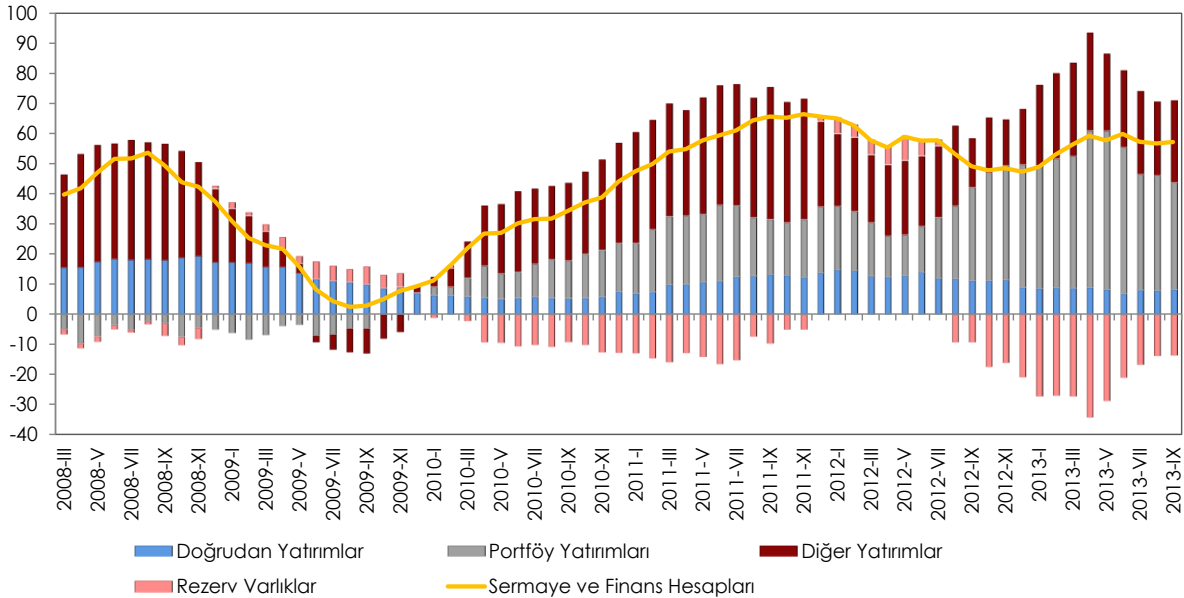
Doğrudan yatırım girişleri, bir önceki çeyreğe göre artış gösterse de, işlemler genele yayılmamış ve düzey olarak da tarihsel ortalamalarının altında kalmaya devam etmiştir. Ülkemize yönelik gerçekleşen doğrudan yatırımlarda en önemli paya sahip Euro bölgesinde gerçekleşen görece iktisadi toparlanmaya rağmen, yatırım iştahının hala zayıf seyretmesi doğrudan yatırımların tarihsel ortalamalarının altındaki son dönem seyrini açıkladığı düşünülmektedir (Grafik 3).

Yılın üçüncü çeyreği küresel risk iştahının dalgalı seyrettiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde gelişen Suriye krizi, portföy girişleri yönünden ülkemizin diğer gelişmekte olan ülkelere negatif yönlü ayrışmasına neden olmuştur. Nitekim, Temmuz ayında Suriye krizinin de etkisi ile görülen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) ağırlıklı portföy çıkışları, çeyreğin diğer aylarında gerek Suriye krizinin hafiflemesi gerek Fed'in varlık alımlarını yakın dönemde azaltacağına yönelik beklentilerin zayıflaması ile yerini portföy girişlerine bırakmıştır. Portföy girişlerinde görülen gerilemeye rağmen yatırım yapılan araçların vade yapısında bir önceki çeyreğe göre kötüleşme olmamıştır. Bankaların ve diğer sektörün yurt dışında tahvil ihraçlarını, bu çeyrekte de sürdürdüğü gözlenmektedir.

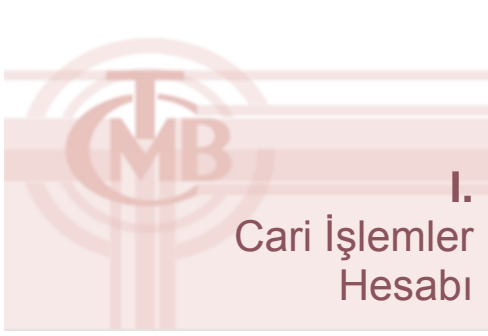
Gerek bankacılık sektörünün gerek diğer sektörlerin yurt dışından kredi türü borçlanmalarında, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde, arz yönlü bir kısıt gözlenmemektedir. Bankaların tahvil cinsi borçlanmaları dahil edildiğinde, bankacılık sektörü borç çevirme oranının 100 seviyesinin oldukça üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Diğer sektörün temelde yatırımlarının finansmanı için kullandığı yurt dışından uzun vadeli kredileri yılın üçüncü çeyreğinde -net bazda- giriş yönlü olmuştur. Tahvil ihraçları da dâhil edildiğinde diğer sektörün borç çevirme oranının da 100'ün oldukça üzerinde gerçekleştiği görülmektedir.

Sermaye girişlerinde bir önceki çeyreğe göre düşüş olmasına rağmen Merkez Bankası resmi rezervleri, özellikle Ağustos ayı içinde, artış göstermiştir. Bu dönem içerisinde ilk uygulama dönemi sonra eren Varlık Barışı uygulamasının döviz girişlerini destekleyerek rezerv artışına katkı yaptığı düşünülmektedir.

**Grafik 3. Sermaye ve Finans Hesabı ve Alt Kalemleri**  
(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

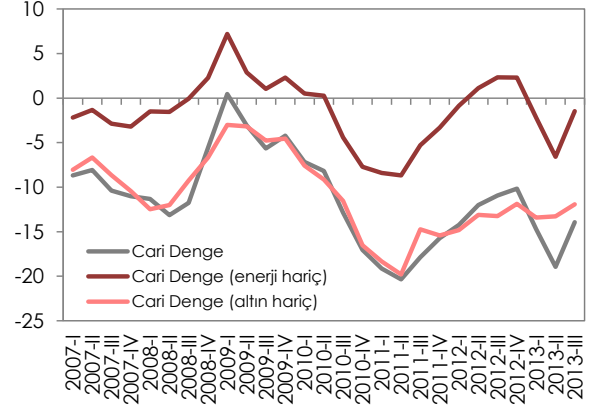


**Mevsimsellikten arındırılmış veriler incelendiğinde cari işlemler açığının 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla daraldığı görülmektedir.** Yılın üçüncü çeyreği itibarı ile çeyreklik cari açık bir önceki çeyreğe kıyasla yaklaşık 5 milyar ABD doları daralarak 13,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Mevsimsellikten arındırılmış 12 ay birikimli cari açık ise 3 milyar ABD doları artarak 57,8 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. Öte yandan, altın hariç cari açık çeyreklik olarak 11,9 milyar ABD doları ve 12 aylık birikimli olarak 50,5 milyar ABD doları olmuştur.

**Cari açığa en büyük katkısı yapan dış ticaret açığı kalemi, mevsimsel etkiler çıkarıldıktan sonra yılın üçüncü çeyreğinde iyileşme göstermiştir.** 2013 yılının üçüncü çeyreğinde mevsimsel etkilerden arındırılmış dış ticaret açığı bir önceki çeyreğe kıyasla 4,0 milyar ABD doları gerileyerek 23,4 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, 12 ay birikimli dış ticaret açığının bir önceki çeyreğe kıyasla 3,3 milyar ABD doları artması dikkat çekmektedir.

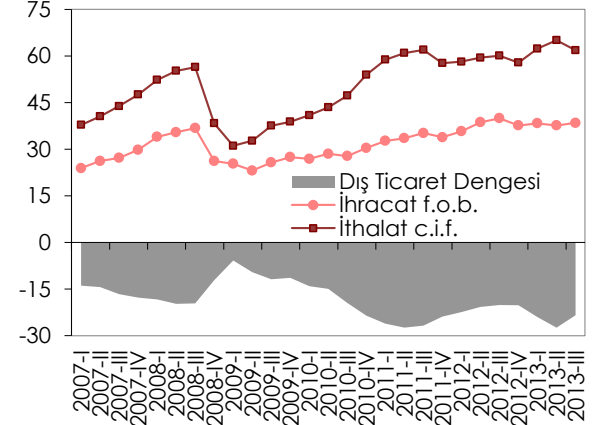
**Altın hariç tutulduğunda, 2013 yılının üçüncü çeyreğinde mevsimsellikten arındırılmış dış ticaret açığı sınırlı bir miktar gerilemiştir.** Mevsimsellikten arındırılmış altın hariç dış ticaret açığı yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yaklaşık 0,3 milyar ABD doları azalarak 21,4 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Bu olumlu gelişmeye Türk lirasının değer kaybetmesinin ve iç talepteki ılımlı büyümenin katkı sağladığı düşünülmektedir.

**Grafik 1. Cari İşlemler Dengesi**  
(mevsimsellikten arındırılmış, milyar ABD doları)



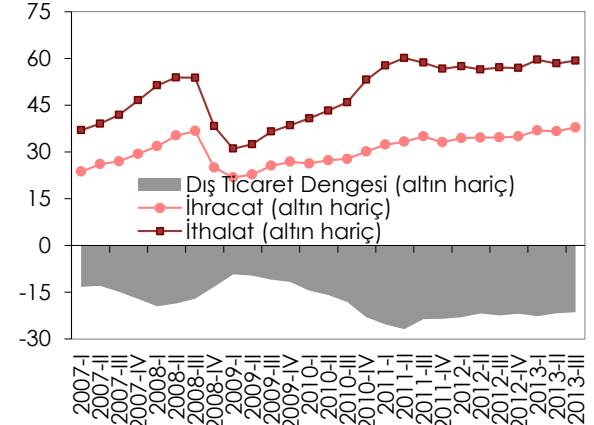
Kaynak: TCMB.

**Grafik 2. Dış Ticaret Açığı**  
(mevsimsellikten arındırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 3. İthalat ve İhracat**  
(mevsimsellikten arındırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

## 1.1 Mal İhracatı

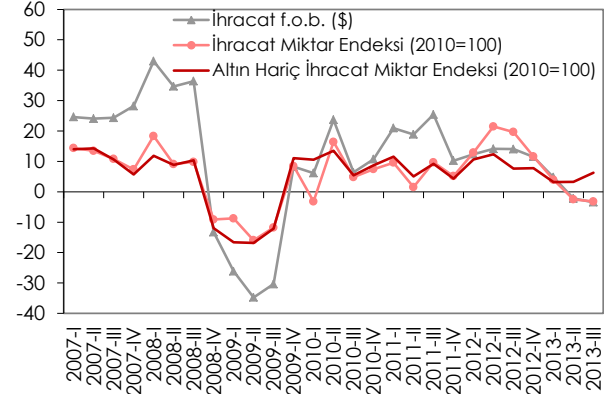
**İhracatta yıllık bazda gözlenen altın kaynaklı düşüş eğilimi 2013 yılının üçüncü çeyreğinde de devam etmiştir.** 2013 yılı üçüncü çeyrek ihracatı yıllık bazda yüzde 3,4 azalmış olmasına rağmen aynı dönemdeki altın hariç ihracattaki yüzde 10,2 oranındaki artış, ihracattaki düşüşün altın ihracatındaki azalıştan kaynaklandığını göstermektedir. Aynı dönemde ihracat miktar endeksi yüzde 3,2 azalırken, altın hariç ihracat miktar endeksi yüzde 6,2 artış göstermiştir.

**2013 yılının üçüncü çeyreğinde, ihracatta ağırlığın Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerinden AB ülkelerine kayma sürecinin belirginleştiği görülmektedir.** Nitekim, 2013 yılının üçüncü çeyreğinde AB ülkelerine yapılan altın dışı ihracat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 10,4 artış kaydederken Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine yapılan ihracat yüzde 10,6 ve ODKA ülkelerine yapılan ihracat yüzde 4,1 artmıştır. Böylece, 2012 senesinin üçüncü çeyreğinde başlayan AB ülkelerinin ihracat payındaki yükseliş ve ODKA ülkelerinin payındaki düşüş eğilimi daha belirgin hale gelmiştir (Kutu 1).

**2013 yılının başı itibarı ile ılımlı bir toparlanma sürecine giren Dünya ekonomisine paralel olarak Türkiye'nin ihracat pazarlarını oluşturan ekonomilerde de toparlanma gözlenmektedir.** Küresel büyüme 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla 0,5 puan yükselerek yıllık bazda yüzde 2,7 olurken, ihracat ağırlıklı küresel büyüme aynı dönemde bir önceki çeyreğe kıyasla 0,4 puan artarak yıllık yüzde 1,3 oranına ulaşmıştır. Küresel büyümedeki toparlanma Türkiye'nin altın hariç ihracatına olumlu katkı sağlamaktadır.

**Grafik 4. İhracat - Nominal ve Reel**

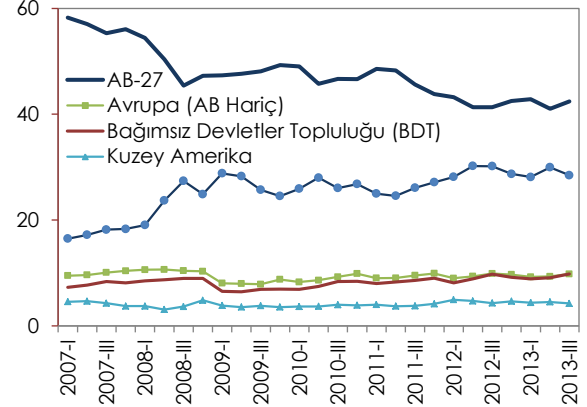
(yıllık yüzde değişim)



Kaynak: TÜİK.

**Grafik 5. İhracatta Seçilmiş Bölge Payları, Altın Hariç**

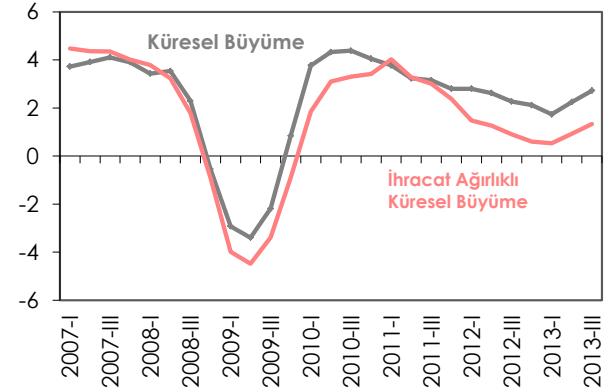
(toplam ihracattaki pay, yüzde)



Kaynak: TÜİK.

**Grafik 6. Türkiye için Dış Talep Göstergeleri**

(yıllık yüzde değişim)



Kaynak: Bloomberg, Consensus Forecasts, IMF, TCMB.



## Kutu 1

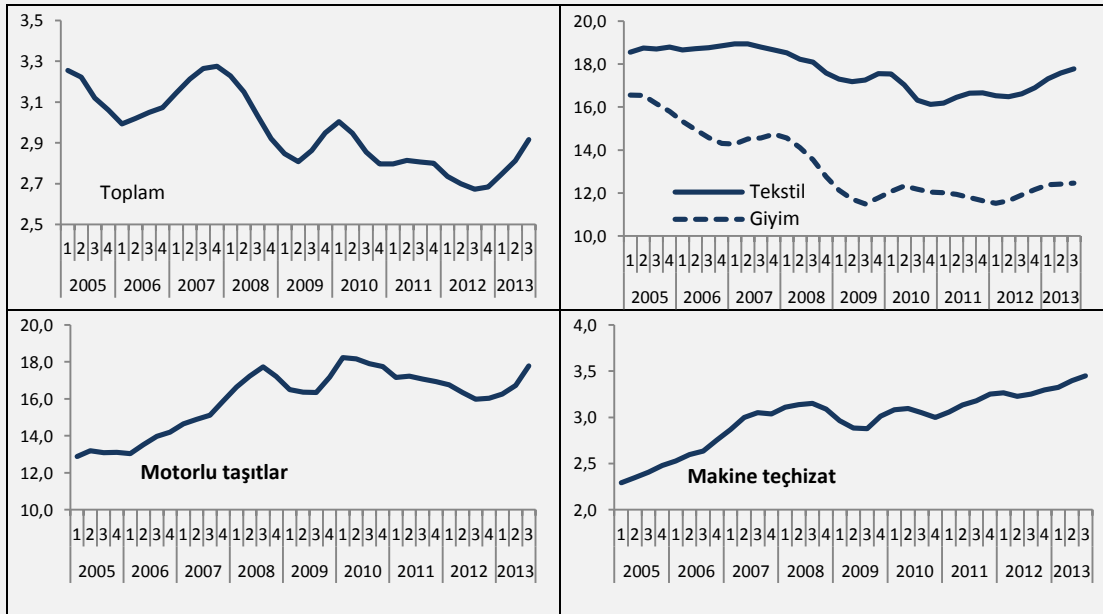
## AB Ülkelerine Yapılan İhracatta Son Dönem Gelişmeler

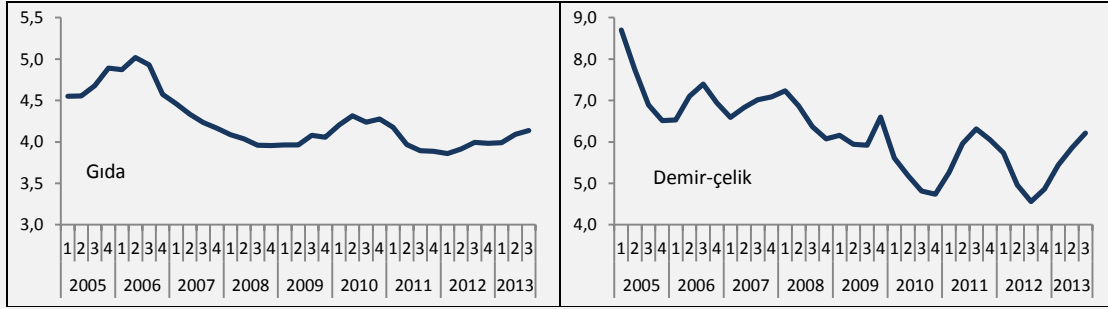
Son dönemlerde açıklanan veriler, AB ülkelerinde görece bir toparlanmaya işaret etmektedir. Bu gelişmenin, en büyük ihracat pazarı olması nedeniyle, Türkiye'nin ihracatına nasıl yansıtacağı önem taşımaktadır. Bu kutuda bu soruya cevap aramak üzere, 2013 yılının ilk dokuz aylık dönemdeki gelişmeler incelenmiştir.

Küresel kriz dönemi boyunca Türkiye'nin AB ülkelerinin, Birlik dışından yaptıkları ithalat içindeki payı genelde aşağı yönlü bir eğilim izlemiştir. Ancak 2013 yılının başından itibaren bu eğilim tersine dönmüş, Türkiye'nin pazar payında sürekli bir iyileşme olmuştur (Grafik 1). Nitekim, Eurostat (AB İstatistik Kurumu) verilerine göre, AB ülkelerinin yılın ilk dokuz aylık döneminde, Birlik dışındaki ticari ortaklarından ithalatı genelde düşerken, Türkiye ithalatın en fazla arttığı ülke olmuştur.

Toplam pazar payındaki iyileşme henüz kriz öncesi dönemlerin gerisinde olsa da, ihracatın sürükleyici sektörlerinden motorlu kara taşıtlarında ve makine-teçhizat sektörlerinde kriz öncesindeki dönemlerden daha yüksek pazar paylarına ulaşılmış olması dikkat çekicidir. Özellikle Çin ve Hindistan gibi ülkelerin giyim ve tekstil sektörlerinde dünya pazarında yarattıkları baskıya rağmen, bu sektörlerde de pazar payı artışı yaşanmıştır. Demir-çelik sektörü, dalgalı görünümünü korumakla birlikte 2012 yılındaki kayıplarını telafi etmiş görünmektedir (Grafik 1).

**Grafik 1: Türkiye'nin AB'nin Birlik Dışından Yaptığı İthalat İçindeki Payı (yılıklandırılmış, yüzde)**



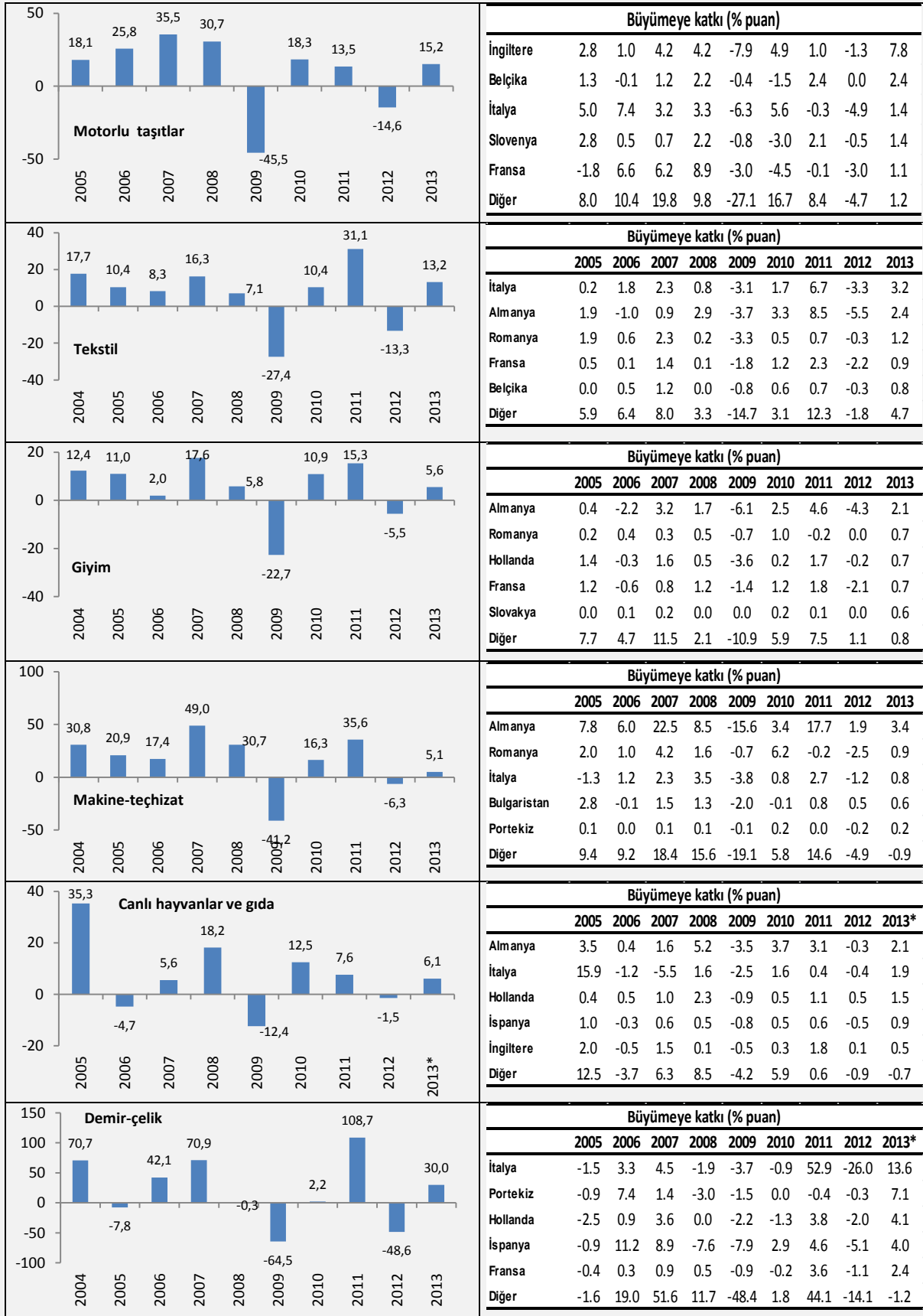


Kaynak: Eurostat.

**T**ÜİK verilerine göre, AB ülkelerine yapılan (altın hariç) ihracat ilk dokuz aylık dönemde yıllık yüzde 7,3 oranında artmıştır. İhracatta ağırlığı yüksek sektörlerin hepsinde, 2012 yılındaki daralmayı büyük ölçüde telafi edebilecek oranlarda yıllık artış oranları elde edilmiştir. Motorlu taşıtlar, tekstil, giyim ve demir-çelik sektörleri yıllık artışa en fazla katkıyı yapan sektörler olmuştur. Bu artışa en fazla katkıda bulunan ilk dört ülke, İngiltere, İspanya, İtalya ve Hollanda, bu artışın yaklaşık yarısını sağlamıştır. AB ülkelerine yapılan motorlu taşıt ihracatında, İngiltere'nin payında belirgin bir artış görülmüş ve bu sektördeki artışa en yüksek katkıyı bu ülke sağlamıştır. Tekstil, giyim ve makine-teçhizat sektörlerindeki artışta Almanya ve Romanya'nın katkısı dikkat çekerken, İtalya, giyim hariç, incelenen tüm sektörlerde, özellikle de demir-çelik sektöründe pozitif katkıda bulunmuştur (Grafik 2).

**S**onuç olarak, AB ülkelerindeki toparlanma sürecinin, henüz toplam ithalat taleplerine yeterince yansımaya da, kısa bir süre içinde Türkiye'nin ihracatı üzerinde olumlu etkide bulunduğu izlenmektedir. Türkiye ihracatının öncü sektörlerinde önemli bir pazar payı iyileşmesi sağlamıştır. Özellikle görece olarak daha ileri teknoloji ürünleri sektörlerindeki kazanımlar, Türkiye'nin ihracat sektörünün fiyat dışındaki rekabet unsurlarında da olumlu bir ilerleme kaydetmekte olduğunu düşündürmektedir. Bu çerçevede, AB ülkelerindeki sürekli bir ekonomik canlanmanın sağlanması ve küresel kriz ortamından çıkış ihracat performansı açısından kritik önemini korumaya devam edecektir.

**Grafik 2: AB Ülkelerine Yapılan İhracatta Öne Çıkan Sektörlerdeki Gelişmeler**  
(Ocak-Eylül, yıllık yüzde değişim)



Kaynak: TÜİK.

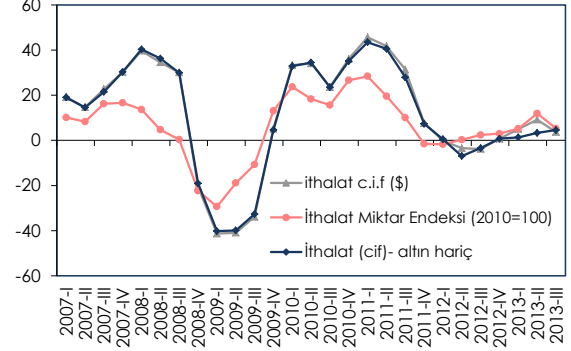
## 1.2 Mal İthalatı

**İthalattaki artış eğilimi 2013 yılının üçüncü çeyreğinde zayıflayarak devam etmiştir.** İthalat söz konusu çeyrekte geçmiş yılın aynı dönemine göre yüzde 3,7 oranında büyümüştür. Aynı büyüme oranı bir önceki çeyrekte yüzde 9,1 olarak kaydedilmiştir. Öte yandan, altın hariç ithalat yılın üçüncü çeyreğinde yıllık bazda yüzde 4,6 yükselmiştir. Daha önceki yıllar ile karşılaştırıldığında görece düşük kalan bu büyüme oranının iç talepteki ılımlı büyüme sürecini yansıttığı değerlendirilmektedir.

**Altın ve enerji ithalatının toplam ithalat içindeki payı, özellikle altın ithalatının azalması nedeniyle, 2013'ün üçüncü çeyreğinde gerilemiştir.** Nitekim, toplam ithalat 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla 3,2 milyar ABD doları düşerek 61,9 milyar ABD doları olurken, altın ve enerji hariç ithalat 0,5 milyar ABD doları artarak 44,9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

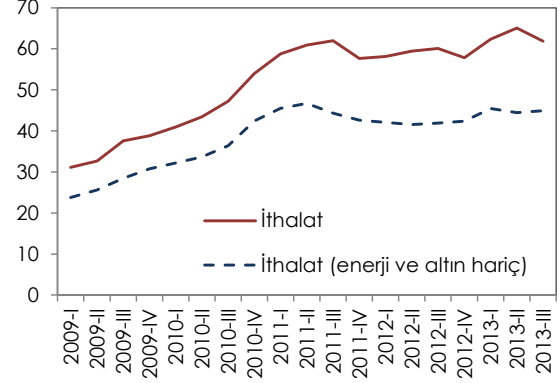
**Gelişmekte olan ülkeler bazlı reel kur dönem ortalamasının altında kalmaya devam etmiştir.** Bu dönemde nominal kurdaki göreceli düşüş sebebiyle reel kur gelişmekte olan ülkeler bazlı reel kur ortalamasına göre aşağı yönlü hareket etmiş ve 2011 yılının üçüncü çeyreğinde gözlenen en düşük seviyelerine yaklaşmıştır.

**Grafik 7. İthalat-Nominal ve Reel**  
(yıllık yüzde değişim)



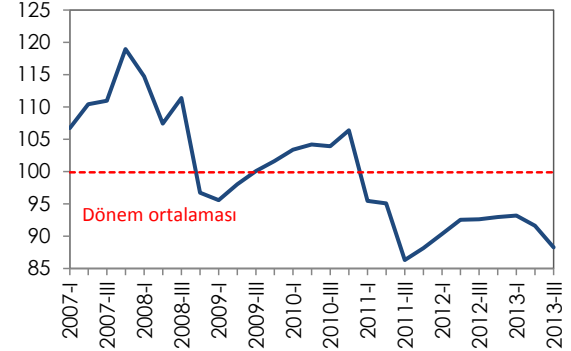
Kaynak: TÜİK.

**Grafik 8. Enerji ve Altın Hariç İthalat**  
(mevsimsellikten arındırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 9. Reel Efektif Döviz Kuru**  
(gelişmekte olan ülkelere karşı, TÜFE bazlı, 2003=100)



Kaynak: TCMB.

### 1.3 Küresel Konum

**Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verilerine göre Dünya ihracatının zayıf seyri 2013 yılının üçüncü çeyreğinde de devam etmiştir.** Çeyreklik verilere göre Dünya ihracatı bir önceki yılın aynı çeyreğine kıyasla yüzde 3,3 artarken, Dünya ithalatı yüzde 2,6 yükselmiştir.

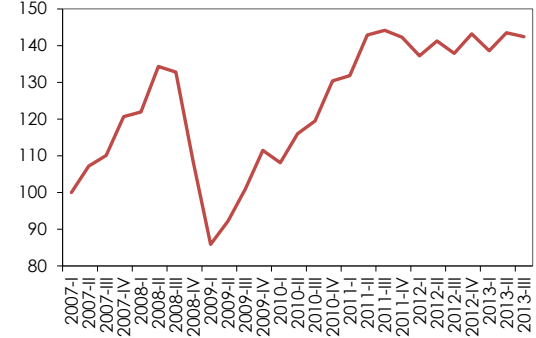
**Türkiye'nin Dünya ihracat ve ithalatındaki payları gerilemiştir.** Bu dönemde Türkiye'nin Dünya ithalatındaki payı yüzde 1,4 ve Dünya ihracatındaki payı yüzde 0,9 olarak gerçekleşmiş, böylece Dünya ihracat ve ithalatındaki payları arasında 0,5 puan fark oluşmuştur.

### 1.4 Dış Ticaret Hadleri

**2013 yılının üçüncü çeyreğinde ihracat fiyatları sabit kalırken, ithalat fiyatları gerilemiştir.** Söz konusu dönemde ihracat fiyatları geçen senenin aynı dönemine göre bir değişiklik göstermezken, ithalat fiyatları yüzde 1,5 düşmüş, böylece dış ticaret haddi 1,5 puan yükselmiştir.

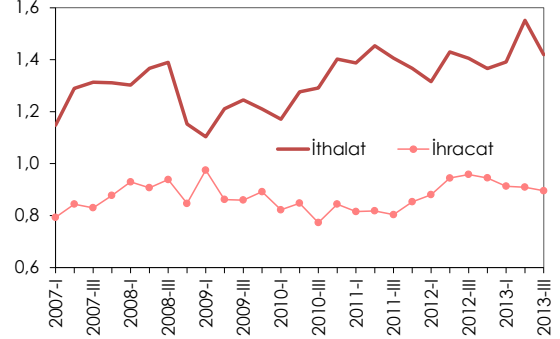
**Altın hariç incelendiğinde, dış ticaret hadlerindeki iyileşme daha belirgin görülmektedir.** 2013 yılının üçüncü çeyreğinde altın hariç dış ticaret hadleri yıllık olarak 4,1 puan artarken, enerji hariç incelendiğinde 0,4 puan yükseldiği gözlenmektedir.

**Grafik 10. Dünya İhracatı**  
(2007-I=100)



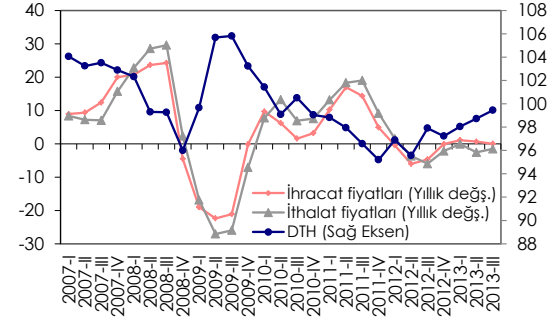
Kaynak: DTÖ.

**Grafik 11. Türkiye'nin Dünya Ticareti İçindeki Payı**  
(yüzde)



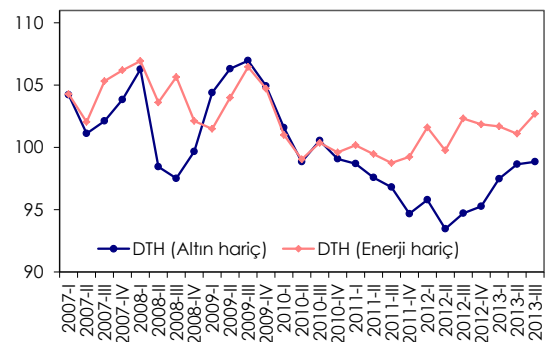
Kaynak: DTÖ.

**Grafik 12. Dış Ticaret Hadleri (DTH)**  
(2010=100)



Kaynak: TÜİK.

**Grafik 13. Altın ve Enerji Hariç DTH**  
(2010=100)



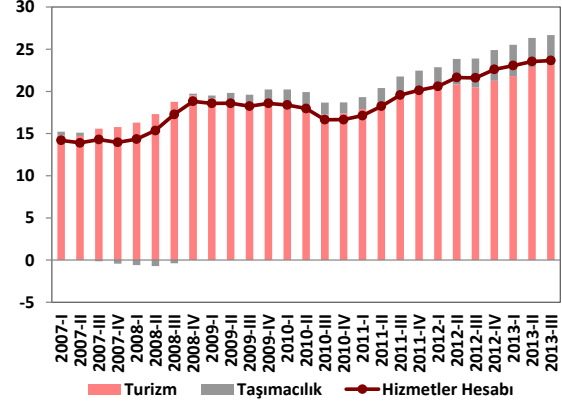
Kaynak: TÜİK.

## 1.5 Hizmetler Hesabı

**Cari işlemler dengesinin dış ticaretten sonra en önemli belirleyicisi olan hizmetler kalemi, yılın üçüncü çeyreğinde cari dengeye yaptığı olumlu katkısı devam ettirmiştir.** TÜİK tarafından Suriye sınırındaki dört sınır kapısından ülkemize giriş yapanların “turist” statüsünden çıkarılması ve bu nedenle turizm istatistiklerinde gerçekleştirilen güncelleme, turizm gelirlerindeki artış hızını sınırlasa da turizm, hizmetler kaleminin temel belirleyicisi olmayı sürdürmüştür (Kutu 2). Benzer şekilde, turizm sektörüne bağlı hareket eden diğer taşımacılık gelirlerinin hızlı artış eğilimini sürdürmesi, hizmetler kalemi içinde cari açığa olumlu katkı yapan diğer önemli faktör olmuştur.

**Turizm gelirlerindeki artış eğilimi, TÜİK’in geriye yönelik yaptığı revizyon nedeniyle gerilerken, hizmet gelirleri 2012 yılının aynı dönemine göre yüzde 9,5 büyüyerek cari işlemler dengesine verdiği olumlu katkısı sürdürmüştür.** 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre turizm gelirlerinde yüzde 4,1, turizm giderlerinde ise yüzde 17,8 oranında artış gözlenmiştir. Sonuç olarak, 2013 yılının üçüncü çeyreğinde net turizm gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,6 artarak 9,0 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Öte yandan turist sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,2 oranında artış göstermiştir. Ülke grupları olarak bakıldığında, üçüncü çeyrekte geçen yılın aynı dönemine göre oransal olarak en büyük artış BDT ülkelerinden ve Amerika kıtasından gelen turist sayısında gerçekleşmiştir.

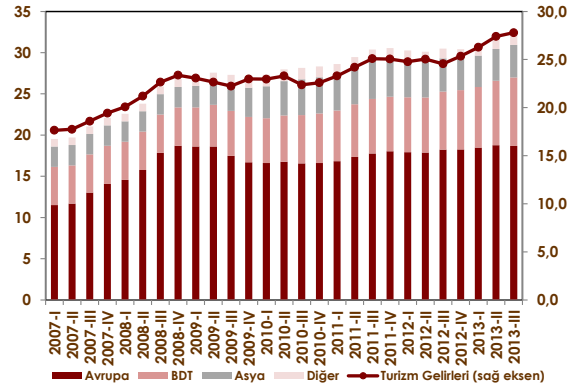
**Grafik 14. Hizmetler Hesabı, Turizm ve Taşımacılık**  
(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 15. Türkiye'ye Gelen Turistlerin Ülke Dağılımı ve Turizm Gelirleri**

(sol eksen: yıllıklandırılmış, milyon kişi; sağ eksen: milyar ABD doları)



Kaynak: TÜİK.

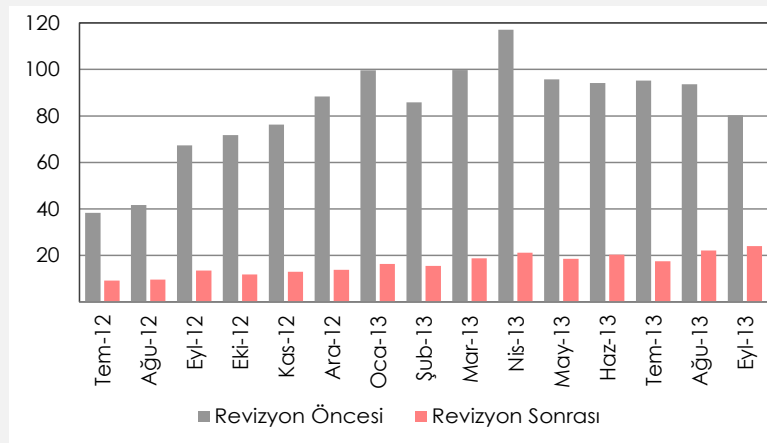
## Kutu 2

## Suriyeli Sığınmacılar ile İlgili Turizm İstatistiklerinde Yapılan Düzeltme ve Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Yansıması

Turizm gelirleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK ve TCMB'nin ortak çalışması kapsamında, TÜİK tarafından yürütülen "Çıkış Yapan Ziyaretçiler Anketi"nden elde edilmektedir. Anket çalışmasında ülkemizi ziyaret ederek yurtdışına çıkış yapan yabancılar ile ödemeler dengesi metodolojisi çerçevesinde yurtdışında yerleşik sayılan vatandaşlarımızın ülkemizde yaptıkları turizm harcamalarının saptanması amaçlanmaktadır. Turizm gelirleri; yabancı ziyaretçiler için milliyet bazında, ilgili döneme ait Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) kayıtlarından sağlanan kişi sayılarıyla genişletilerek hesaplanmaktadır.

TÜİK, 14 Şubat 2013 tarihli III. Çeyrek Turizm İstatistikleri Haber Bülteni'nde<sup>1</sup> "Suriye'de başlayan ve 2012 yılı başından itibaren yoğunluk kazanan iç savaşın bu ülkeden gelenlerin sayılarında dikkate değer nitelikte artışa neden olduğu" tespitinde bulunmuştur (Grafik 1). Açıklamanın devamında "büyük çoğunluğu turizm amaçlı olmayan bu geliş/gidişlerin özellikle Gaziantep Kargamış, Hatay Cilvegözü ve Yayladağı, Kilis Öncüpınar ve Şanlıurfa Akçakale sınır kapılarından yapıldığı ve 2012 yılı 3. çeyreğinden itibaren sürekli artış gösterdiği" tespitine yer verilmiştir. Söz konusu rakamlar turizme konu olmayan geliş/gidişleri de kapsadığından, 2013 yılının 3. çeyreğinden başlayarak hesaplamalarda, yukarıda belirtilen sınır kapılarından çıkış yapan Suriye vatandaşı sayısının EGM kayıtlarından çıkartılmasına ve yapılan revizyonun 2012 yılı 3. çeyreğine kadar uzatılmasına karar verildiği ifade edilmiştir.<sup>2</sup>

**Grafik 1. Suriye'den Gelen Ziyaretçi Sayısı (bin kişi)**



Kaynak: TCMB.

<sup>1</sup> Turizm İstatistikleri Revizyonu'na ilişkin açıklamalar, TÜİK'in [www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr) İnternet adresinde yer almaktadır.

<sup>2</sup> Ödemeler Dengesi El Kitabı'nın altıncı versiyonunda (BPM6), sığınmacılar/mülteciler için özel bir uygulamanın bulunmadığı ancak sığınmacıların, gittikleri ülkede - zorunlu ya da geçici olarak ikamet etmeleri ve gelecekteki durumlarının belirsizliğini koruması durumunda bile - bir yıldan fazla kalmaları ya da kalma niyetini taşımaları halinde artık kendi ülkelerinin değil, gittikleri ülkenin yerleşik olarak değerlendirilmeleri gerektiği belirtilmektedir (BPM6, paragraf 4.128). Ödemeler dengesi istatistikleri, belli bir dönem aralığında yurtdışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen ekonomik akımları ölçmektedir. Bu doğrultuda, ödemeler dengesi metodolojisi açısından Türkiye'nin yerleşik olarak kabul edilmesi gereken Suriyeli sığınmacıların konu olduğu işlemler için (turizm, aynı ve nakdi yardım vs.) ödemeler dengesi istatistiklerine herhangi bir kayıt yapılmaması gerektiği değerlendirilmektedir.

Yapılan revizyonun Suriye uyruklu turist sayısına etkisi Tablo 1’de verilmektedir. Buna göre, 2012 yılı III.çeyrek – 2013 yılı III.çeyrek arasındaki dönemde Suriye uyruklu ziyaretçilerin sayısı yaklaşık 1.245 bin kişiden 245 bin kişiye düşürülmüştür.

**Tablo 1. Revizyonun Suriye Uyruklu Turist Sayısına Etkisi**

	2012		2013			TOPLAM
	III.Çeyrek	IV.Çeyrek	I.Çeyrek	II.Çeyrek	III.Çeyrek	
<b>Revizyon Öncesi</b>	147.312	236.402	285.203	306.981	269.018	1.244.916
<b>Revizyon Sonrası</b>	32.315	38.675	50.604	59.970	63.594	245.158
<b>Azaltılan Kişi Sayısı</b>	<b>114.997</b>	<b>197.727</b>	<b>234.599</b>	<b>247.011</b>	<b>247.011</b>	<b>1.041.345</b>

Kaynak: TÜİK.

EGM’nin kişi sayılarında yapılan söz konusu revizyon doğrultusunda ödemeler dengesi istatistiklerinde Turizm Gelirleri kaleminde de güncelleme yapılmıştır. Bu çerçevede, Temmuz 2012 ile Haziran 2013 arasındaki 12 aylık dönemde **Turizm Gelirleri** istatistikleri, 817 milyon ABD doları aşağı yönlü güncellenmiştir (Tablo 2).

**Tablo 2: Revizyonun Turizm Geliri İstatistiklerine Etkisi (milyon ABD doları)**

	2012		2013		Toplam
	III.Çeyrek	IV.Çeyrek	I.Çeyrek	II.Çeyrek	
<b>Revizyon Öncesi</b>	9.791	6.715	4.125	7.584	28.214
<b>Revizyon Sonrası</b>	9.688	6.509	3.902	7.297	27.397
<b>Net Düşüş</b>	<b>102</b>	<b>206</b>	<b>223</b>	<b>286</b>	<b>817</b>

Kaynak: TCMB.

Temmuz – Ağustos 2013 arasındaki 2 aylık dönemde ise, TÜİK’in turizmle ilgili olarak gerçekleştirdiği 3. çeyrek anket sonuçlarının yansıtılması ve Suriye etkisiyle gelirlerde toplam 734 milyon ABD doları ve giderlerde 209 milyon ABD doları aşağı yönlü revizyon gerçekleşmiştir (net 524 milyon ABD doları). Dolayısıyla, Eylül ayı istatistikleri yayımlanırken Temmuz 2012 ile Ağustos 2013 arasındaki 14 aylık dönemde “Net Turizm Gelirleri”, 1.359 milyon ABD doları aşağı yönlü revize edilmiştir.



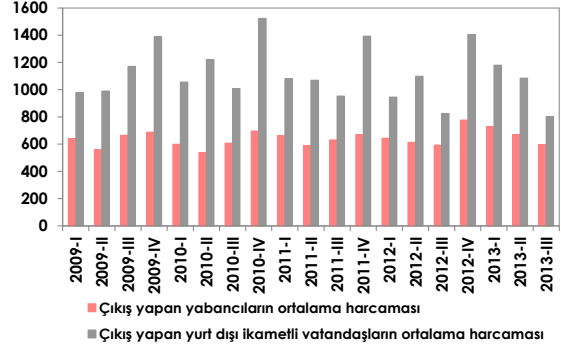
**2013 yılı üçüncü çeyreğinde, yabancı ziyaretçilerin ülkemizde gerçekleştirdiği ortalama harcama tutarı yükselmiştir.**

Verilere bakıldığında, yabancı ziyaretçilerin ortalama harcama tutarının geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 0,7 artarak 597 ABD doları, yurt dışında ikamet eden vatandaşlarımızın ortalama harcamasının ise yüzde 2,8 azalarak 802 ABD doları düzeyinde gerçekleştiği gözlenmiştir.

**Taşımacılık gelirlerinde, ikinci çeyrekte başlayan toparlanma eğiliminin üçüncü çeyrekte kuvvetlenerek devam ettiği gözlenmiştir.** 2013 yılı üçüncü çeyreğinde, taşımacılık hizmet gelirlerinin bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,4, giderlerin de yüzde 2,5 oranında artması sonucu net taşımacılık geliri yüzde 7,8 yükseliş göstermiştir. Bu yükselişteki en büyük etken, net navlun gelirlerinde gözlenen yüzde 14,4 oranındaki artış olmuştur. Bilet ve yiyecek-içecek hizmet gelirlerinden oluşan net diğer taşımacılık gelirlerinde ise yüzde 10,0 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde ithalat taşımacılığında yabancıların payının bir önceki döneme göre 0,6 puan azalarak yüzde 54,6 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmiştir.

**Grafik 16. Ortalama Harcama**

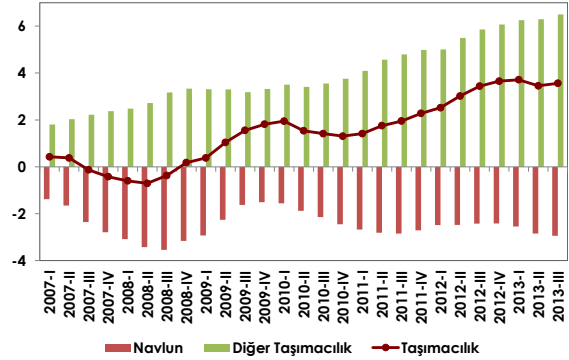
(ABD doları/k kişi)



Kaynak: TÜİK.

**Grafik 17. Taşımacılık ve Alt Kalemleri**

(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)

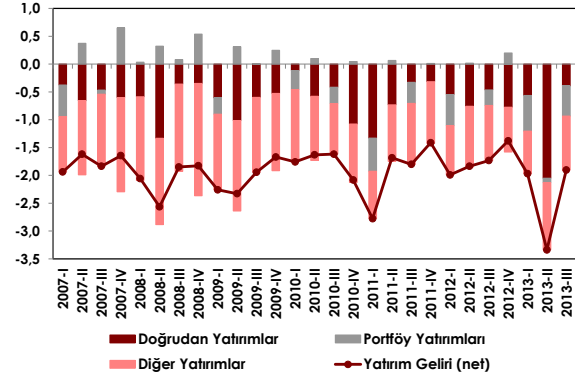


Kaynak: TÜİK, TCMB.

### 1.6 Gelir Hesabı

**2013 yılı üçüncü çeyreğinde gelir hesabını oluşturan tüm alt kalemlerde net çıkış gerçekleşmiştir.** Gelir dengesinden kaynaklanan net çıkışlar, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,6 artarak 2,0 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Yatırım geliri kalemi altında yer alan doğrudan yatırımlar ve diğer yatırımlardaki çıkışlar geçen yılın aynı dönemine göre azalarak sırasıyla 0,4 milyar ABD doları ve 1,0 milyar ABD doları; portföy yatırımlarında çıkışlar ise artarak 0,5 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

**Grafik 18. Yatırım Geliri (net) Kompozisyonu**  
(milyar ABD doları)

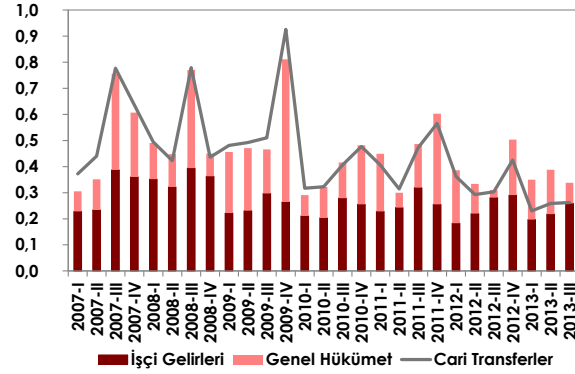


Kaynak: TCMB.

### 1.7 Cari Transferler

**Cari transferlerden kaynaklanan net girişler, yılın ilk çeyreğinde 2005 yılı sonrası en düşük seviyesine ulaşmış, ancak izleyen dönemde bir toparlanma gözlenmiştir.** Cari transferler, 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,5 azalışla 262 milyon ABD doları tutarında net giriş kaydetmiştir. Bu azalıştaki en büyük etken, ülkelerarası hibelerin yer aldığı genel hükümet kaleminde gözlenen yüzde 49,1 oranındaki artışa rağmen, işçi gelirlerindeki azalış ve diğer sektörler altında yer alan diğer transferler kalemindeki net çıkış olmuştur.

**Grafik 19. Cari Transferler ve İşçi Gelirleri**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.



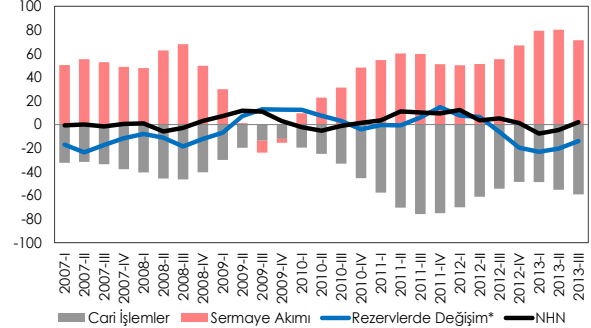
**2013 yılı üçüncü çeyreğinde artan cari açık ile birlikte sermaye girişlerinin gerileme eğilimi devam etmiştir.** Mayıs ayı içinde Fed'in küresel kriz sonrası izlediği genişlemeci para politikasını yakın zamanda değiştireceği beklentilerinin oluşması, gelişmekte olan ülkelere sermaye çıkışını başlatmış, izleyen üç ayda da bu süreç devam etmiştir. Bu çeyrekte doğrudan yatırımların payı tarihsel ortalamalarına göre düşük düzeyde seyrederken, ABD'de borç tavanının çözümüne ilişkin sorunlar gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy girişlerinde azalma eğilimini desteklemiş ve önceki çeyrekte başlayan gerileme eğilimi hızlanmıştır. Diğer yatırım girişlerinde ise bankacılık ve diğer sektörlerin borç çevirme oranları azalsa da, 100 düzeyinin üstündeki seviyelerini korumuştur. Öte yandan, mevduat yükümlülüklerindeki net çıkış, diğer yatırımların ikinci çeyreğe göre gerilemesindeki temel faktör olmuştur.

**Finansman ihtiyacı 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre artmıştır.** Cari İşlemler Dengesi, Borç Senedi ve Kredi Geri Ödemeleri ile Diğer Varlıklar kalemlerinin toplulaştırılmasından oluşan finansman ihtiyacı kalemi söz konusu çeyrekte 0,8 milyar ABD doları artarak 19,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.<sup>3</sup>

**2013 yılının üçüncü çeyreğinde borç yaratan yükümlülüklerin toplam yükümlülükler içindeki payı azalırken, borç yaratmayan finansman kaynakları bir önceki yılın aynı çeyreğine göre aynı düzeyde kalmıştır.** Özellikle son yıllarda diğer gelişmekte olan ülkelere paralel olarak, yurt dışı finansmanda borç yaratmayan doğrudan yatırım ve hisse senedi cinsi işlemlerin payının arttığı görülmektedir (Kutu 3).

<sup>3</sup> Bakınız ek tablolar, "Dış Finansman İhtiyacı ve Finansman Kaynakları".

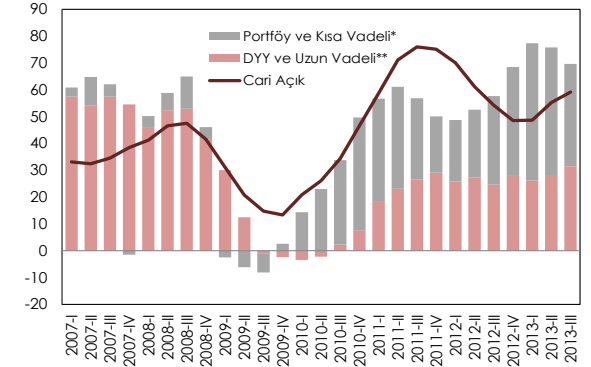
**Grafik 20. Cari İşlemler Hesabı ve Net Sermaye Girişleri**  
(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

\* Rezerv değişimi, ödemeler dengesi tablosundan resmi rezervlerin yanı sıra, bankalar ve diğer sektörün efektif ve mevduat varlıklarının toplamından oluşmaktadır. Eksi rakam rezerv artışını, artı rakam ise azalışı ifade etmektedir.

**Grafik 21. Cari İşlemler Hesabı ve Finansmanı**  
(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)

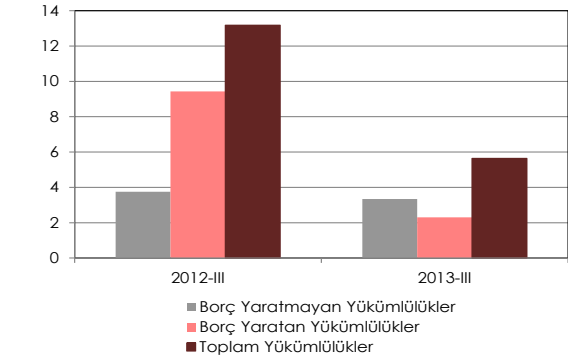


Kaynak: TCMB.

\* Hisse senetleri, hükümetin yurtiçi borç senetleri, bankalar ve diğer sektörlerin kısa vadeli kredileri ile bankalardaki mevduat kaleminin toplamından oluşmaktadır.

\*\* Uzun vadeli sermaye hareketleri, bankalar ve diğer sektörlerin uzun vadeli net kredileri ile bankalar ve Hazine'nin yurtdışına ihraç ettikleri tahvilleri kapsamaktadır.

**Grafik 22. Finans Hesapları Altında Dış Borç Yaratan ve Yaratmayan Yükümlülükler**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

## Kutu 3

## Uluslararası Yatırım Pozisyonu: Türkiye İçin Bir Analiz

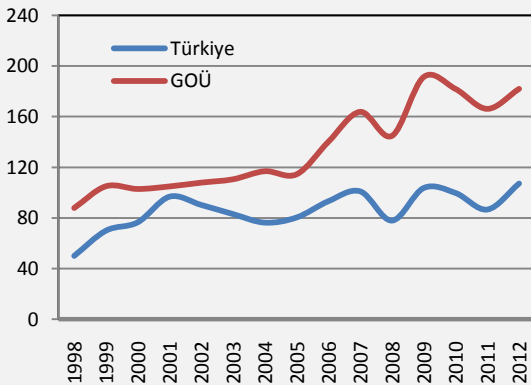
**U**luslararası Yatırım Pozisyonu (UYP) tablosu, bir ekonomideki yerleşik kişilerin yurt dışı yerleşik kişilerle olan finansal alacak ve yükümlülük yaratan işlemlerinin belli bir tarihteki stok değerini göstermektedir. Uluslararası standartlar çerçevesinde derlenen UYP verileri, ülkeler arası karşılaştırmalara imkân tanımakta, ayrıca sektör, enstrüman, vade ve döviz cinsi detayında da bilgi sunmaktadır. Karşılaştırılabilir niteliği ve kapsamlı çerçevesi nedeniyle ülke riskliliği analizlerinde önemli kaynak teşkil eden UYP verileri, Türkiye için Bankamız tarafından 1996 yılından itibaren derlenmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra, 2000 yılında doğrudan yatırımlar, 2001 yılında ise varlık tarafında yurtdışı portföy yatırım stok verileri eklenerek UYP kalemleri tamamlanmıştır. UYP verileri, Mayıs 2012'den itibaren 3 aylık ve aylık (gösterge niteliğinde) bazda yayımlanmaktadır.

**U**YP; varlıklarda portföy yatırımları, doğrudan yatırımlar, diğer yatırımlar, rezerv varlıklar, yükümlülüklerde ise doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlar ana kalemlerinden oluşmaktadır. Genel Hükümet, Merkez Bankası, bankalar ve diğer sektör (finansal olmayan kuruluşlar) ise kapsanan temel sektörlerdir. Bu kutuda, Türkiye için 1996'dan günümüze UYP'nin yapısı incelenecek ve finansman kaynakları değerlendirilecektir.

### UYP ve Cari İşlemler Dengesi

**U**YP varlık ve yükümlülük kalemlerinin GSYİH'ye göre zaman içindeki seyri, iktisadi yazında uluslararası finansal bütünleşme (International Financial Integration - IFI) göstergesi olarak takip edilmektedir. Türkiye için bu oran, 1998-2012 döneminde iki katına çıkmış ve GSYİH'yi aşan bir finansal bütünleşme düzeyine ulaşmıştır. Söz konusu gelişme hızlı bir finansal entegrasyon sürecine işaret etse de, gelişmekte olan ülkeler (GOÜ)<sup>4</sup> ile karşılaştırıldığında görece düşük kalmaktadır. Nitekim, gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan ortalama IFI değerleri, söz konusu ülkelerin GSYİH toplamalarının iki misli bir finansal bütünleşme düzeyini göstermektedir (Grafik 1a).

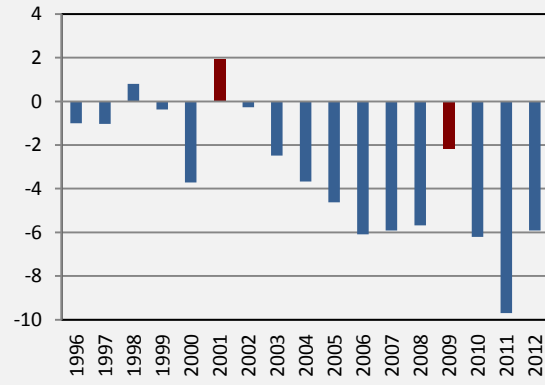
**Grafik 1a. IFI Oranı\***  
(GSYİH'ye oran, yüzde)



Kaynak: Lane ve Milesi-Ferretti (2007)'nin güncellenmiş verileri, TCMB.

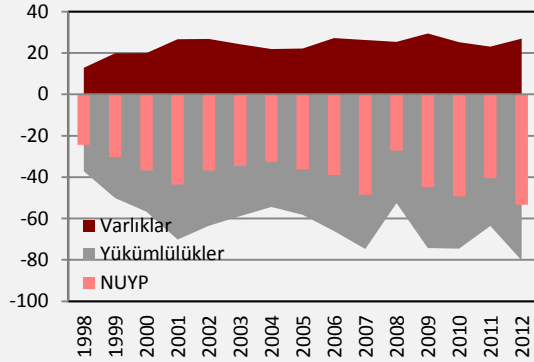
\*Toplam dış varlık ve yükümlülüklerin GSYİH'ye payıdır.

**Grafik 1b. Cari İşlemler Dengesi**  
(GSYİH'ye oran, yüzde)

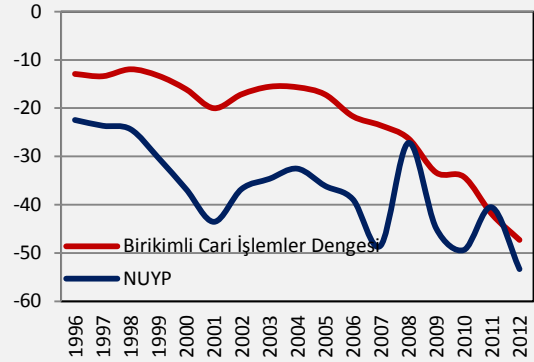


Kaynak: TCMB.

4 Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ); Meksika, Brezilya, Güney Kore, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Güney Afrika'dan oluşmaktadır.

**Grafik 1c. Dış Varlık ve Yükümlülükler ile NUYP (GSYİH'ye oran, yüzde)**

Kaynak: TCMB.

**Grafik 1d. NUYP ve Birikimli Cari İşlemler Dengesi \* (GSYİH'ye oran, yüzde)**

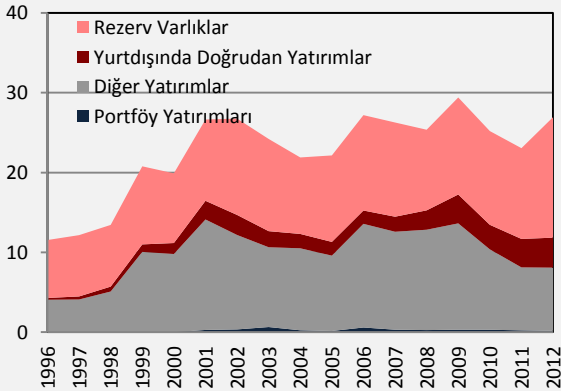
Kaynak: TCMB.

\*1996 NUYP verisi birikimli cari işlemler dengesi için başlangıç değeri alınmıştır.

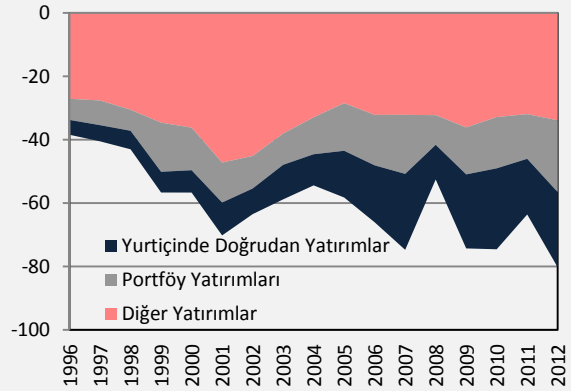
**D**iğer taraftan, toplam dış varlık ve yükümlülüklerin netleştirilmesi ile oluşturulan Net Uluslararası Yatırım Pozisyonu (NUYP), özellikle 2000'li yıllarda, artan cari işlemler açığına paralel olarak net yükümlülük yanlı genişlemiştir (Grafik 1b ve Grafik 1c). NUYP'nin stok veri olmasından hareketle, cari işlemler dengesinin birikimli verileri ile karşılaştırıldığında, ilgili kalem ile NUYP'nin paralel hareketi dikkat çekmekte, ancak küresel kriz sonrasında NUYP'nin daha dalgalı bir seyir izlediği gözlenmektedir (Grafik 1d).

### Brüt Varlık ve Yükümlülükler: Enstrüman Dağılımı

**U**YP'nin varlık ve yükümlülük kalemleri brüt düzeyde incelendiğinde; incelenen dönemde, dış varlıkların GSYİH içindeki payının 1,2 katına çıkarak yüzde 27 düzeyinde gerçekleştiği, dış yükümlülüklerin payının da benzer gelişmeyi göstererek yüzde 80'lere ulaştığı görülmektedir. Ayrıca, gerek varlık gerekse yükümlülük kalemlerindeki ivmelenmenin 1996-2000 döneminde belirgin olduğu görülmektedir (Grafik 2a ve Grafik 2b).

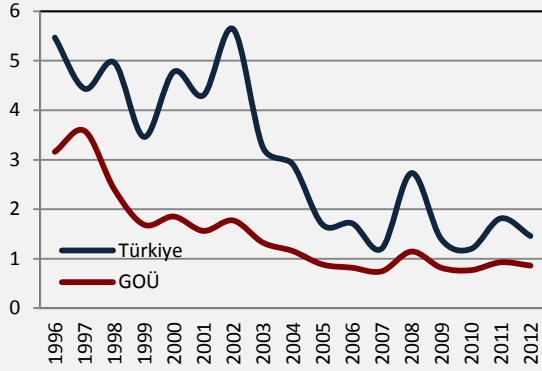
**Grafik 2a. Brüt Dış Varlıklar (GSYİH'ye oran, yüzde)**

Kaynak: TCMB.

**Grafik 2b. Brüt Dış Yükümlülükler (GSYİH'ye oran, yüzde)**

Kaynak: TCMB.

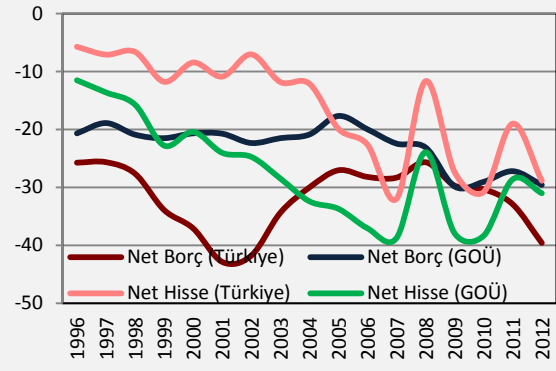
**Grafik 2c. Dış Yükümlülüklerde Borç / Hisse\* Oranı**



Kaynak: Lane ve Milesi-Ferretti (2007)'nin güncellenmiş verileri, TCMB.

\*Doğrudan yatırım kalemini de içermektedir.

**Grafik 2d. Net Borç ve Net Hisse\* Pozisyonu (GSYİH'ye oran, yüzde)**



Kaynak: Lane ve Milesi-Ferretti (2007)'nin güncellenmiş verileri, TCMB.

\*Doğrudan yatırım kalemini de içermektedir.

Varlık ve yükümlülük kalemlerinin enstrüman dağılımına bakıldığında; iki tarafta da borç yaratan işlemlerin ağırlıkta olduğu ancak, gelişmekte olan ülkelerdeki temel eğilimin paralelinde, zaman içinde paylarının kayda değer derecede gerilediği ve borç yaratmayan hisse ağırlıklı işlemlerin önem kazandığı görülmektedir. Nitekim, incelenen dönemde, borç kalemlerinin toplam varlıklardaki payı yüzde 87'den yüzde 67'ye, toplam yükümlülüklerdeki payı ise yüzde 85'ten yüzde 63'e gerilemiştir. Bu gelişmeyi dengeleyecek şekilde, çoğunluğu doğrudan yatırım kalemlerinin oluşturduğu hisse işlemlerinin payı ise varlık ve yükümlülük toplamalarının 1/3'üne ulaşmıştır. Diğer taraftan, borç kalemlerinden borç yaratmayan hisse işlemlerine doğru kayışın 2002 yılı sonrası gerçekleştiği, 1996-2002 döneminde 3,5 - 5,6 aralığında gerçekleşen dış yükümlülüklerin borç/hisse oranının, bu dönemden sonra hızla gerileyerek 2 düzeyinin altına düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde, gelişmekte olan ülkeler ortalaması da bu dönemde 3,1 – 3,6 aralığından 0,9'a gerilemiştir (Grafik 2c). Bunun yanı sıra, net borç ve net hisse pozisyonlarının da 2002 yılı sonrası birbirini dengeleyecek şekilde hareket ettiği, net borç pozisyonunun GSYİH içindeki payı daralırken, net hisse pozisyonunun genişlediği görülmektedir. Ayrıca, 2008 yılı küresel kriz sonrasında net hisse pozisyonunun GSYİH içindeki payı daha dalgalı bir seyir izlerken, 2012 yılında her iki net pozisyonun da açıldığı gözlenmektedir (Grafik 2d).

## Sonuç

Yurt içi yerleşiklerin yurt dışı yerleşikler ile olan finansal işlemlerinin belli bir dönemdeki durumunu özetleyen ve risk analizlerine kaynak teşkil eden UYP verileri, Türkiye için 1996 yılından itibaren derlenmektedir. İlgili veriler, güçlenen finansal bütünleşme sürecine işaret ederken, artan cari işlemler açığına paralel olarak net yükümlülük pozisyonumuzun da zaman içinde arttığını göstermektedir. Öte yandan, son yıllarda diğer gelişmekte olan ülkelere paralel olarak, yurt dışı finansmanda borç yaratmayan doğrudan yatırım ve hisse senedi cinsi işlemlerin öneminin arttığı görülmektedir. Söz konusu yapısal değişimin finansal piyasaların hareketli olduğu dönemlerde, olumsuz fiyat veya döviz kuru gelişmeleri nedeniyle oluşan maliyetin bir kısmının uluslararası yatırımcılar tarafından üstlenilmesine yol açtığı, dolayısıyla net yükümlülük artışını sınırladığı değerlendirilmektedir.

**Kaynakça:**

Lane, P. (2013). Risk Exposures in International and Sectoral Balance Sheets. First IMF Statistical Forum: "Statistics for Global Economic and Financial Stability", 12-13 Kasım, 2013.

Lane, P., Milesi-Ferretti, G. M. (2007). The External Wealth of Nations Mark II: Revised and Extended Estimates of Foreign Assets and Liabilities, 1970–2004 "Journal of International Economics", 73, 223 - 250.

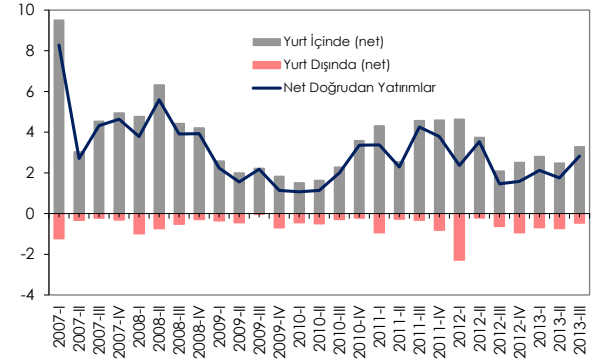
## 2.1 Doğrudan Yatırımlar

**Doğrudan yatırım girişleri, bir önceki çeyreğe göre artış gösterse de, işlemler genele yayılmamış ve düzey olarak da tarihsel ortalamalarının altında kalmaya devam etmiştir.** Ülkemize yönelik gerçekleşen doğrudan yatırımlarda en önemli paya sahip Euro bölgesinde gerçekleşen görece iktisadi toparlanmaya rağmen, yatırım iştahının hala zayıf seyretmesi doğrudan yatırımların tarihsel ortalamaların altındaki son dönem seyrini açıkladığı düşünülmektedir.

**2013 yılının üçüncü çeyreğinde, yurt içine yapılan doğrudan yatırımlar 3,3 milyar ABD doları tutarında gerçekleşmiş; bu yatırımlarda finans ve sigorta sektörüne yapılan yatırımlar ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım alanlarında yapılan yatırımlar etkili olmuştur.** Doğrudan yatırım girişlerinde en önemli paya sahip Euro bölgesi ülkelerinde görülen iktisadi toparlanma sonucu, üçüncü çeyrekte gelen doğrudan yatırımlarda belirgin bir iyileşme görülmüştür. Bu çeyrekte, Avrupa'dan gelen yatırımların toplam yatırımlardaki payı yüzde 68,6'ya yükselirken, Asya ülkelerinin toplamdaki payı yüzde 26,6'ya düşmüştür.

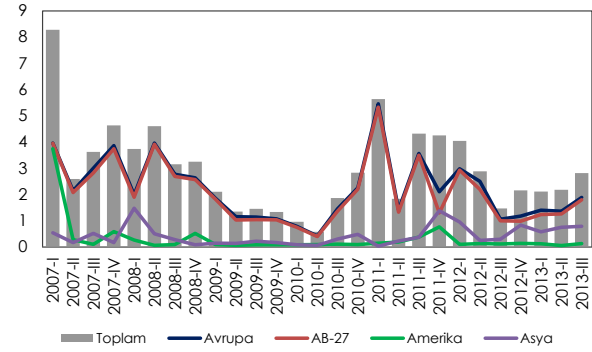
**2012 yılındaki tarihi yüksek seviyeleri sonrası yurt dışına yapılan doğrudan yatırımlar, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde yatay bir seyir izlemiştir.** Söz konusu yatırımlar, bu çeyrekte yaklaşık 0,5 milyar ABD doları düzeyinde gerçekleşirken, Avrupa ülkelerinin payı yüzde 65,3'e yükselmiş, Asya ülkelerinin payı ise yüzde 24,7'ye gerilemiştir.

**Grafik 23. Doğrudan Yatırımlar**  
(milyar ABD doları)



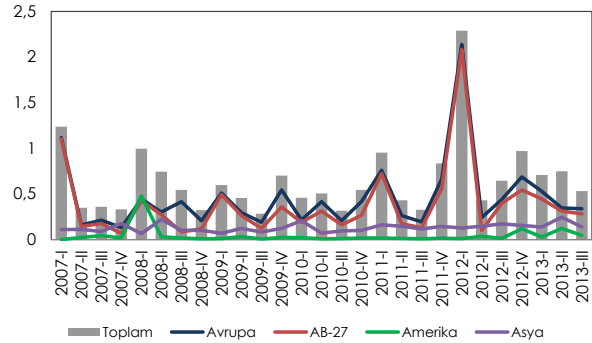
Kaynak: TCMB.

**Grafik 24. Yurt İçindeki Doğrudan Yatırımlar - Coğrafi Dağılım** (milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 25. Yurt Dışındaki Doğrudan Yatırımlar - Coğrafi Dağılım**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.



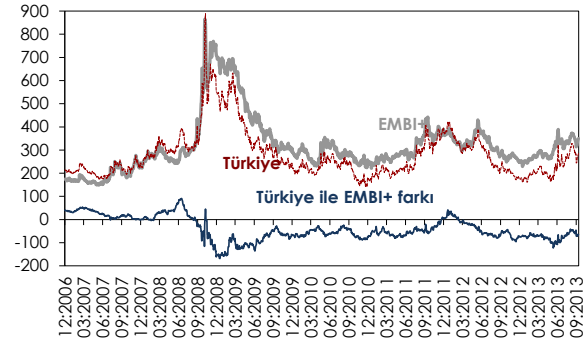
## 2.2 Portföy Yatırımları

**Yılın üçüncü çeyreği küresel risk iştahının dalgalı seyrettiği bir dönem olmuştur.** Bu dönemde gelişen Suriye krizi, portföy girişleri yönünden ülkemizin diğer gelişmekte olan ülkelerden negatif yönlü ayrışmasına neden olmuştur. Nitekim, Temmuz ayında Suriye krizinin de etkisi ile görülen DİBS ağırlıklı portföy çıkışları, çeyreğin diğer aylarında gerek Suriye krizinin hafiflemesi gerek Fed'in varlık alımlarını yakın dönemde azaltacağına yönelik beklentilerin zayıflaması ile yerini portföy girişlerine bırakmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin risk priminin, Gelişen Piyasalar Tahvil Endeksi (EMBI+) ortalama risk priminin altında kaldığı, ancak her iki risk priminin de Eylül ayı sonuna doğru azalış gösterdiği görülmektedir.

**Portföy girişlerinde görülen gerilemeye rağmen yatırım yapılan araçların vade yapısında bir önceki çeyreğe göre kötüleşme olmamıştır.** Yılın üçüncü çeyreğinde bankaların yurt dışında tahvil ihraçlarının 0,7 milyar ABD doları seviyesine indiği gözlenmektedir. Bu çeyrekte diğer sektörlerde yurt dışında 0,5 milyar ABD doları seviyesinde tahvil ihracı gerçekleşmiştir.

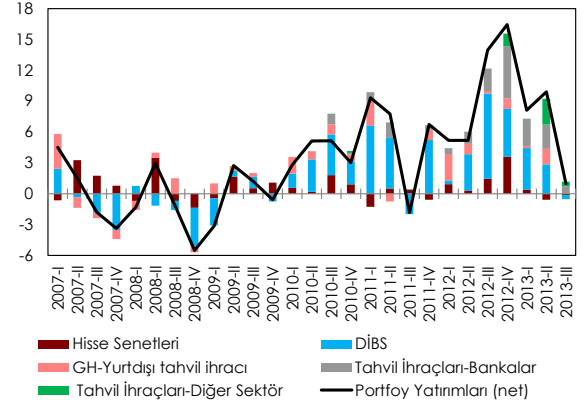
**Diğer taraftan, yılın üçüncü çeyreğinde Genel Hükümet'in yurt dışında tahvil ihracı gerçekleşmemiştir.** DİBS kaynaklı 0,4 milyar ABD doları düzeyinde net çıkış gerçekleşmiş, hisse senedi piyasasında ise 0,1 milyar ABD doları tutarında çıkış kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, 2013 yılının üçüncü çeyreğinde yurt dışı yerleşikler, yurt içinde ihraç edilen borç senetleriyle ilgili olarak, sırasıyla bankalardan 115 milyon ABD doları net satım ve diğer sektörlerden 6 milyon ABD doları değerinde net alım gerçekleştirmişlerdir.

**Grafik 26. İkincil Piyasa Getiri Farkları ve Türkiye'nin Görel Durumu**  
(baz puan)



Kaynak: JP Morgan.

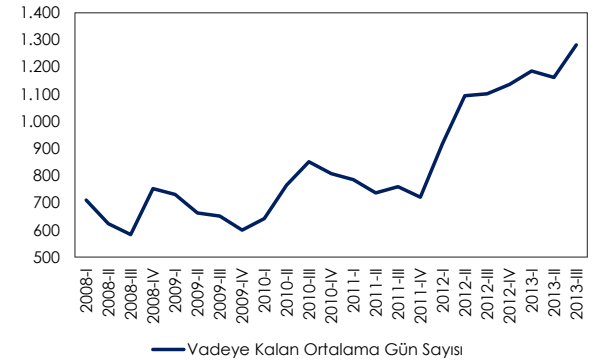
**Grafik 27. Portföy Yatırımları - Yükümlülükler**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 28. Yurt Dışı Yerleşiklerin Mülkiyetindeki DİBS'lerin Vade Yapısı**

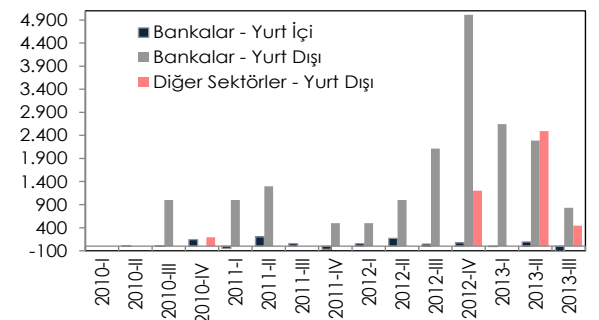
(ağırlıklandırılmış piyasa değeri, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 29. Bankalar ve Diğer Sektörlerin Borçlanma Senetleri**

(milyon ABD doları)



Kaynak: TCMB.

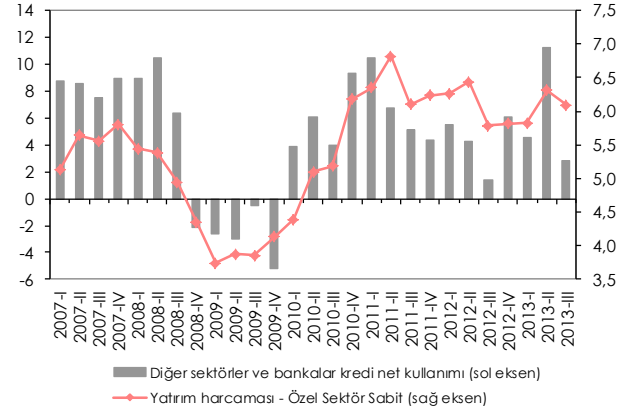
## 2.3 Krediler ve Mevduat

Gerek bankacılık sektörünün gerek diğer sektörlerin yurt dışından kredi türü borçlanmalarında, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde, arz yönlü bir kısıt gözlenmemektedir. 2013 yılının üçüncü çeyreğinde bankaların kredi cinsi borçlanmalarında uzun vadeli borçlanmaya ağırlık vermekle birlikte, kısa vadeli borçlanmalarını bir önceki çeyreğe kıyasla artırdıkları görülmektedir. Bu dönemde bankalar hem kısa hem de uzun vadeli kredilerde net kullanıcı konumlarını sürdürmeye devam etmişler ve net bazda 1,8 milyar ABD doları kısa vadeli, 2,4 milyar ABD doları uzun vadeli kredi kullanmışlardır. Bankaların toplam dış borç çevirme oranı üçüncü çeyrekte artarak yüzde 109 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak bankaların tahvil cinsi borçlanmaları da dahil edildiğinde, bankacılık sektörü toplam borç çevirme oranının yüzde 110 seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Diğer sektörün temelde yatırımlarının finansmanı için kullandığı yurt dışından uzun vadeli kredileri yılın üçüncü çeyreğinde -net bazda- giriş yönlü olmuştur. Buna ilave olarak, ikinci çeyrekte olduğu gibi, diğer sektör bu çeyrekte de yurt dışında tahvil ihracı gerçekleştirmiştir. İlgili sektörler bu dönemde uzun vadeli kredilerde 0,4 milyar ABD doları net kullanım gerçekleştirmiştir. Borç çevirme oranları değerlendirildiğinde, diğer sektörlerin 2013 yılının üçüncü çeyreğinde uzun vadeli dış borç çevirme oranının yüzde 80,7'den yüzde 106,3'e yükseldiği görülmektedir. Tahvil ihracıları da dahil edildiğinde diğer sektörün toplam borç çevirme oranı 2013 yılının üçüncü çeyreği için yüzde 116'ya çıkmaktadır.

2013 Eylül ayı itibarıyla, özel sektörün yurt dışından sağladığı 255,2 milyar ABD doları dış borç stokunun 147,6 milyar ABD dolarını uzun, 107,6 milyar ABD dolarını ise kısa vadeli borçlar oluşturmaktadır. Özel sektörün dış borç stokunun sektörel dağılımı incelendiğinde ise, finansal olmayan kuruluşların payının yurt içinden yabancı para cinsinden borçlanabilme imkânının tanınmasıyla gerilediği; bankaların payının ise arttığı görülmektedir (Kutu 4).

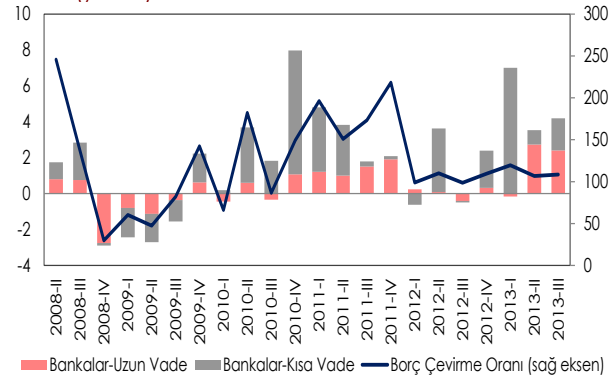
**Grafik 30. Uzun Vadeli Net Kredi Kullanımı\* ve Diğer Sektörlerin Yatırım Harcamaları** (milyar TL, 1998=100, 32 sayılı Karar etkisi dâhil)



\* Bankaların yurt içine açtıkları yabancı para cinsinden krediler dâhildir.

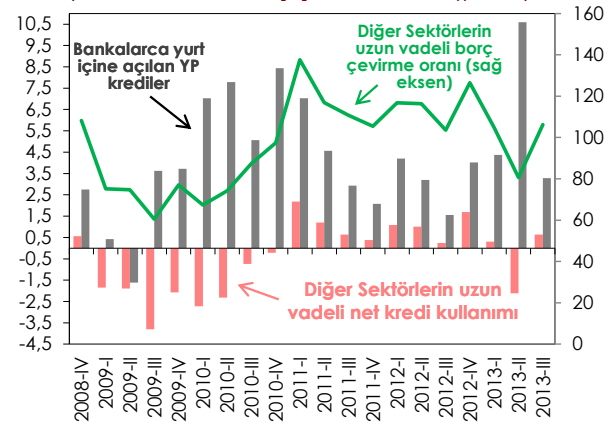
Kaynak: TCMB.

**Grafik 31. Bankaların Uzun ve Kısa Vadeli Net Kredi Kullanımı** (milyar ABD doları) ve Toplam Borç Çevirme Oranı (yüzde)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 32. Bankalarca Yurt İçine Açılan YP Kredileri - Diğer Sektörlerin Uzun Vadeli Net Kredi Kullanımı** (milyar ABD doları) ve Uzun Vadeli Borç Çevirme Oranı (yüzde)



Kaynak: TCMB.

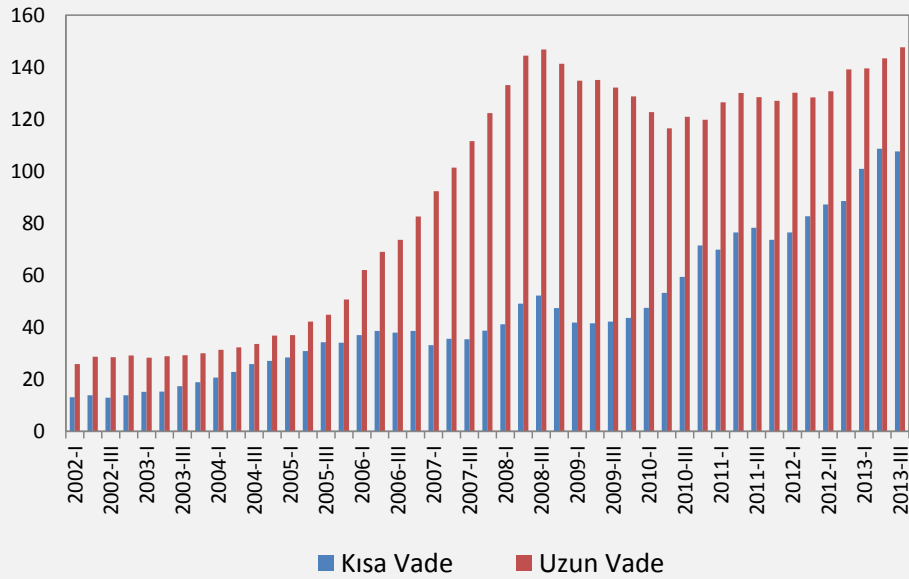
## Kutu 4

## Özel Sektör Dış Borç Stoku

**T**ürk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar uyarınca özel sektörün uzun vadeli kredileri ile kısa vadeli dış borçların takibi Bankamız tarafından yapılmaktadır. Bu çerçevede, takibi 2001 yılında Hazine Müsteşarlığı'nca Bankamıza devredilen özel sektörün yurtdışından sağladığı uzun vadeli kredilere ait ayrıntılı bilgiler; kullanım ve geri ödeme işlemlerini gerçekleştiren bankalarca kredi borçlusundan temin edilerek Bankamıza bildirilmektedir. Özel sektörün uzun vadeli dış borç stoku; kamu bankaları hariç özel bankalar, bankacılık dışı finansal kuruluşlar ile finansal olmayan kuruluşlar (Kamu İktisadi Teşebbüsleri hariç) ve gerçek kişilere ait nakit krediler, yurt dışındaki tahvil ihraçları, vadesi bir yıldan uzun ticari krediler ile yabancı sermaye sayılan kredilerden meydana gelmektedir.

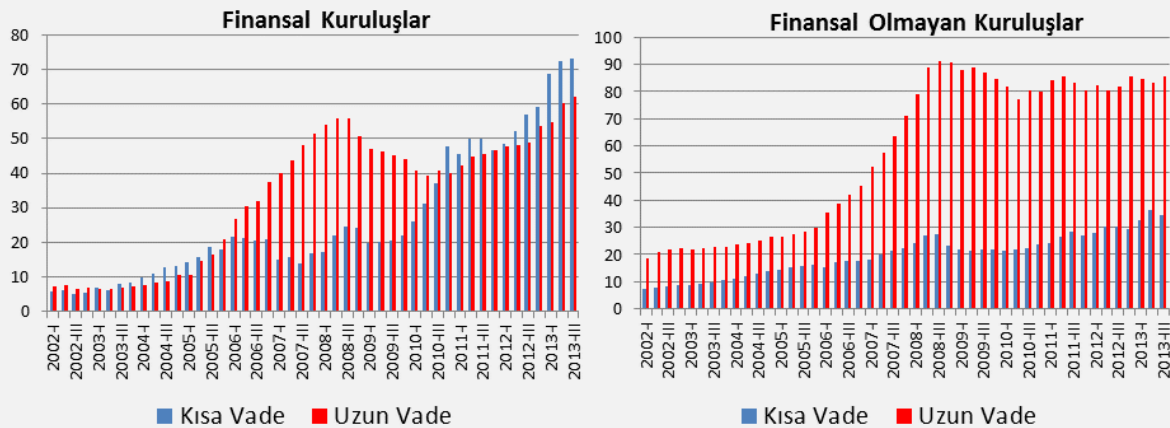
**Ö**zel sektörün kısa vadeli dış borç verileri, temel olarak bankaların aylık döviz vaziyeti stokları, özel sektörün yurtdışından sağladığı kredilerin izlendiği veri tabanı, ticari kredilere ilişkin TÜİK ithalat verileri ve Merkez Bankası aylık döviz vaziyeti kaynaklarından derlenmektedir. Özel sektörün kısa vadeli dış borç stoku nakit krediler, tahvil ihraçları, Türk lirası cinsinden mevduatlar, döviz tevdiat hesapları, ithalat borçları ve prefinansman ve peşin ihracat borçlarından oluşmaktadır. Söz konusu uzun ve kısa vadeli borçlar TCMB tarafından, "Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kredi Borcu" ve "Kısa Vadeli Dış Borç İstatistikleri" adı altında iki ayrı grup istatistik olarak yayımlanmaktadır. Bu kutuda, bahsi geçen iki yayında yer alan veriler, borçlusu özel sektör olanlar bazında birleştirilerek özel sektörün toplam dış borçlarına ilişkin veriler sunulmaktadır.

**G**rafik 1'de özel sektörün kısa ve uzun vadeli dış borç stoku üç aylık frekansta gösterilmektedir. 2013 Eylül ayı itibarıyla, özel sektörün yurt dışından sağladığı 255,2 milyar ABD doları dış borç stokunun yüzde 58'i uzun vadelidir. 2002 yılında yüzde 66 olan uzun vadeli borçların payı, 2005 yılına kadar düşüş göstermiş, sonrasında hızlı bir artışla 2008 krizi öncesi yüzde 76 seviyesine ulaşmıştır. 2008 krizi sonrası tersine dönen eğilim ile kısa vadeli borçların payı artmaya başlamıştır.

**Grafik 1. Özel Sektör - Uzun ve Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (milyar ABD doları)**

Kaynak: TCMB.

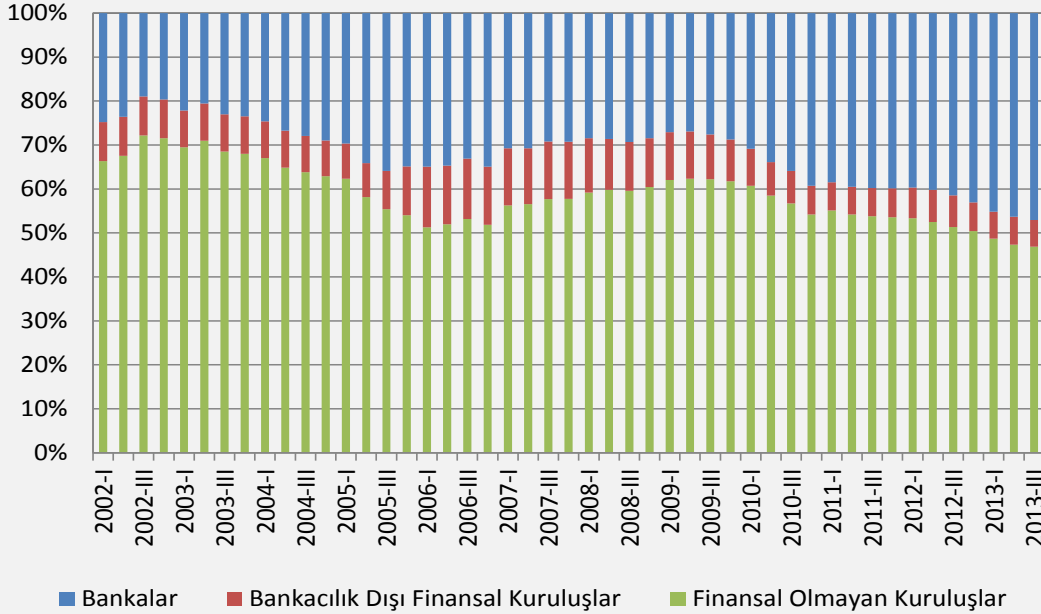
Özel sektörün dış borç stokunun vade yapısının finansal ve finansal olmayan kuruluşlar bazında detayı Grafik 2’de yer almaktadır. 2013 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla finansal kuruluşların uzun vadeli dış borcu 62,3 milyar ABD doları, kısa vadeli dış borcu ise 73,3 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Finansal olmayan kuruluşların uzun ve kısa vadeli dış borçları ise sırasıyla 85,3 ve 34,3 milyar ABD doları seviyesindedir. Finansal olmayan kuruluşların dış borçlarının vade yapısı incelendiğinde, 2002’de yüzde 72 olan uzun vadeli borçların payının, iktisadi toparlanmaya paralel olarak 2008 krizi öncesi yüzde 80’lere yükseldiği ancak, kriz sonrası gerileyerek 2013 Eylül itibarıyla yüzde 71 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Finansal kuruluşların dış borçlarının vade yapısı ise dönemsel dalgalanmalar göstermektedir: 2002-2004 döneminde uzun vadeli kredilerin payı azalırken, 2004-2008 döneminde hızlı bir artışla beraber uzun vadeli kredilerin payının yüzde 78’e ulaştığı gözlenmektedir. 2008 krizi sonrası eğilim tersine dönerek uzun vadeli kredilerin payı 2010 yılı dördüncü çeyreğe kadar gerilemiş, daha sonra ılımlı bir artış eğilimi göstermiştir.

**Grafik 2. Özel Sektörün Dış Borç Stokunun Sektörel Bazda Vade Yapısı (milyar ABD doları)**

Kaynak: TCMB.

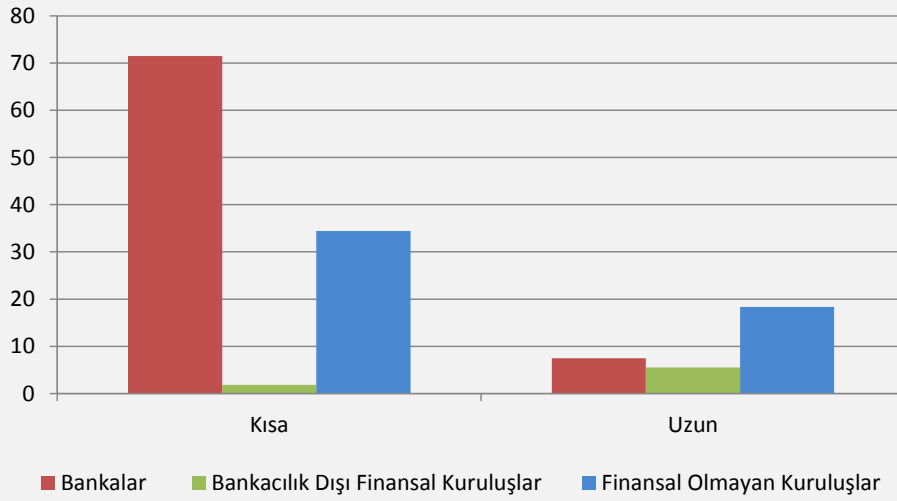
**Grafik 3'te** yer alan özel sektörün dış borç stokunun yüzde olarak sektörel dağılımı incelendiğinde, finansal olmayan kuruluşların 2002'de yüzde 66 olan payının 2013 Eylül ayı itibarıyla yüzde 47'ye gerilediği; aynı dönemde bankaların payının ise yüzde 25'ten yüzde 47'ye yükseldiği görülmektedir. Özel sektörün dış borcunun sektörel dağılımındaki bu kayışta 2009 Temmuz ayında finansal olmayan kuruluşlara yurt içinden yabancı para cinsinden borçlanabilme imkânının tanınmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

**Grafik 3. Özel Sektörün Dış Borç Stokunun Sektörel Dağılımı (yüzde)**



Kaynak: TCMB.

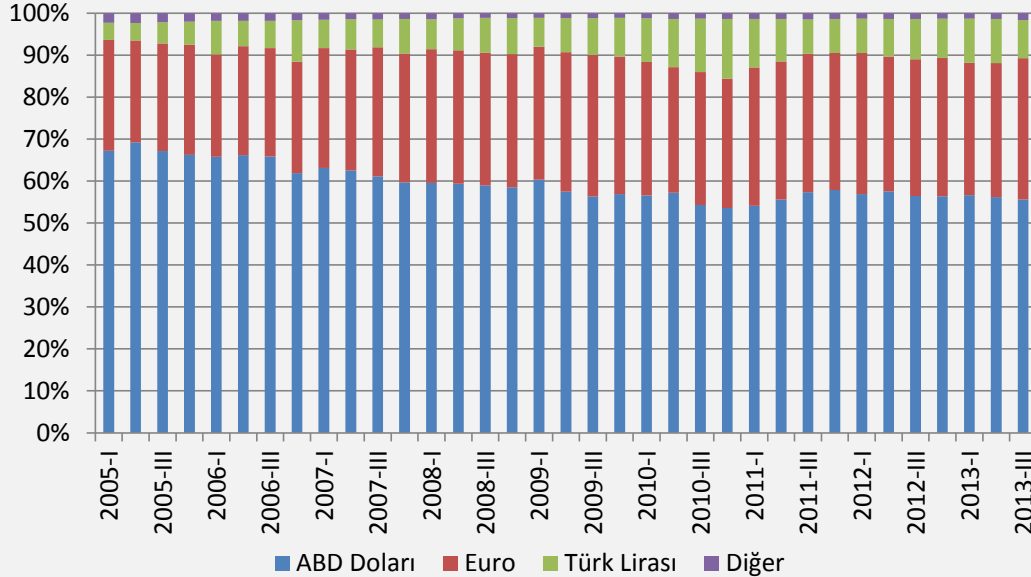
**Ö**zel sektörün Eylül 2013 itibarıyla, dış borcunun 139,1 milyar ABD dolarını orijinal vadesine bakılmaksızın vadesine bir yıl ve daha kısa kalan borçlar oluşturmaktadır (Grafik 4). Uzun vadeli borçlardan gelen kısım bu tutarın yüzde 23'ünü oluşturmaktadır. Vadesine bir yıl veya daha kısa kalan borçların sektörel dağılımına bakıldığında ise 78,9 milyar ABD dolarının bankalara, 52,8 milyar ABD dolarının finansal olmayan kuruluşlara, 7,4 milyar ABD dolarının ise bankacılık dışı finansal kuruluşlara ait olduğu görülmektedir.

**Grafik 4. Kalan Vadeye Göre Borçlu Bazında Özel Sektör Dış Borç Stoku\* (milyar ABD doları)**

Kaynak: TCMB.

\* Orijinal vadesine bakılmaksızın vadesine bir yıl ve daha kısa kalan dış borçları göstermektedir.

Özel sektörün dış borç stokunun yüzde 56'sını ABD doları, yüzde 34'ünü Euro, yüzde 9'ünü Türk lirası ve kalan kısmını da diğer döviz cinslerinden borçlanma oluşturmaktadır (Grafik 5). ABD doları cinsinden borçlanmanın, ağırlığını korumakla birlikte, 2005 yılına kıyasla payının azaldığı görülmektedir. Bu dönemde Euro cinsinden borçlanmanın ağırlığı yüzde 26'dan yüzde 34'e; Türk lirası borçlanmanın ağırlığı ise yüzde 4'ten yüzde 9'a yükselmiştir.

**Grafik 5. Özel Sektörün Dış Borcunun Döviz Kompozisyonu (yüzde)**

Kaynak: TCMB.

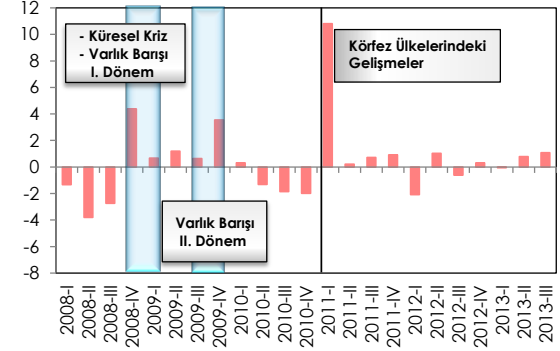
**S**onuç olarak, Eylül 2013 itibarıyla özel sektörün dış borcu ağırlıklı olarak uzun vadeli borçlardan oluşmakla birlikte, kısa vadeli borçların oranının son dönemde arttığı görülmektedir. Sektörel dağılım incelendiğinde; finansal olmayan kuruluşların payının yurt içinden yabancı para cinsinden borçlanabilme imkânının tanınmasıyla gerilediği, bankaların payının ise arttığı görülmektedir. Özel sektörün dış borçlarının yüzde 55'ini vadesine bir yıldan az kalan borçların oluşturduğu gözlemlenmekte, ağırlığın ise bankacılık sektöründe olduğu görülmektedir. Son olarak, döviz kompozisyonu incelendiğinde, ABD doları cinsinden borçlanmanın, ağırlığını korumakla birlikte, 2005 yılına kıyasla payının azaldığı, Euro ve Türk lirası cinsinden borçlanmanın payının ise önemli oranda arttığı görülmektedir.

Yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışındaki bankalarda bulunan mevduatları, ödemeler dengesi tablosunda “Finans Hesapları / Diğer Yatırımlar / Efektif ve Mevduat / Diğer Sektörler” kalemine kaydedilmektedir. Özellikle kriz zamanlarında bu hesaplarda ortaya çıkan hareketlenmeler, ödemeler dengesi istatistiklerinde sermaye hareketlerinin önemli bir belirleyicisi durumuna gelmişken, kriz dışındaki zamanlarda bu hesaplarda birikim gözlenmektedir. 2013 yılı üçüncü çeyreği için gösterge niteliğindeki veriler 1.071 milyon ABD dolarlık bir artışa işaret etmektedir.

Yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın Merkez Bankası nezdindeki döviz hesaplarına uygulanan faizlerin düşürülmesi neticesinde, bu hesaplarda son dönemlerde görülen azalış devam etmektedir. Uzun vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları (KMDTH) ile süper döviz hesaplarına (SDTH) uygulanan faiz oranı son olarak 2013 yılı Nisan ayında düşürülmüştür. Bu hesaplarda gözlenen en yüksek tutarlı çıkış 2012 yılında gerçekleşmiş olup, 2013 yılının üçüncü çeyreğinde 0,9 milyar ABD doları tutarında net çıkış gerçekleşmiştir.

Bankaların Türk lirası zorunlu karşılıklarının belirli bir yüzdesini döviz ve altın cinsinden tesis edebilmelerini sağlayan uygulamanın yarattığı maliyet avantajının da etkisiyle, yurt dışında yerleşik kişi ve bankaların yurt içi bankalardaki mevduatları 2013 yılının ilk iki çeyreğinde artış göstermişti. Üçüncü çeyrekte ise yurt içi bankalardaki mevduat 1,8 milyar ABD doları tutarında azalırken, yabancı para cinsinden mevduatlar 1 milyar ABD doları artış göstermiş, Türk lirası mevduatlar ise 2,8 milyar ABD doları azalmıştır.

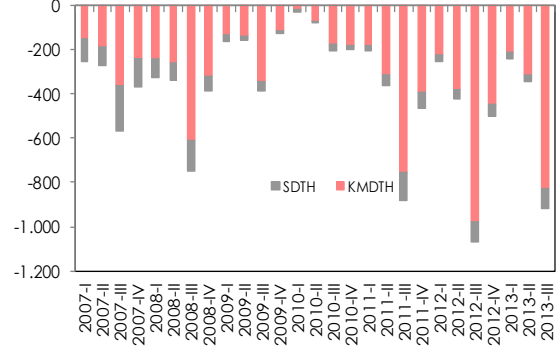
**Grafik 33. Diğer Sektörlerin Yurt Dışı Mevduatı**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

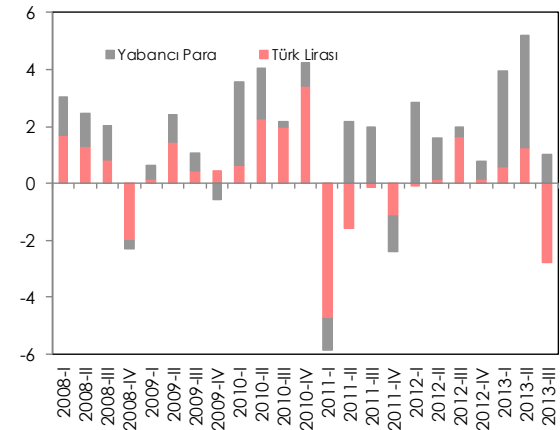
(+): Yurt dışı mevduat azalışı, (-): Yurt dışı mevduat artışı

**Grafik 34. KMDTH ve Süper Döviz Hesapları**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

**Grafik 35. Yurt Dışında Yerleşik Bankaların Yurt İçinde Yerleşik Bankalardaki Mevduatı - YP ve TL Dağılımı**  
(milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.



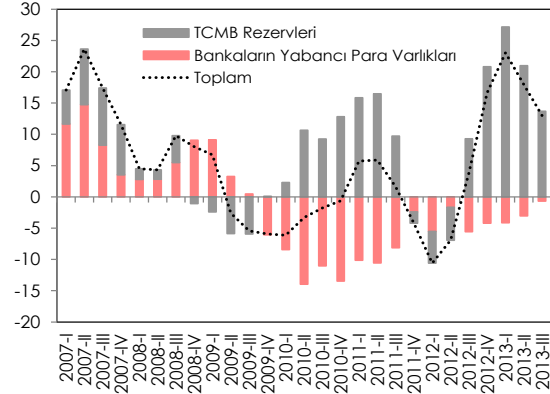
Sermaye girişlerinde bir önceki çeyreğe göre düşüş olmasına rağmen Merkez Bankası resmi rezervleri, özellikle Ağustos ayı içinde, artış göstermiştir. Bu çeyrekte ödemeler dengesi tablosundaki resmi rezervlerde 2,9 milyar ABD doları artış kaydedilmiştir. Bu artışta, Merkez Bankası'nca ihracatçılara kullanılan reeskont kredilerinin geri dönüşleri ve Temmuz ayında Hazine'nin hesaplarına giriş yapan Dünya Bankası kredisi ile bankaların Merkez Bankası nezdinde tuttıkları mevduatlardaki artış etkili olurken, Merkez Bankası'nın bankalara yaptığı döviz satışları ve Hazine Müsteşarlığı'nın Eurobond faiz ödemeleri rezervlerde başlıca çıkışları oluşturmuştur.

Rezervlerdeki artış eğilimi sonucunda TCMB rezervleri, 2013 yılı üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yüzde 6,7 artarak 130,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Öte yandan, Eylül ayı itibarıyla, orijinal vadesine bakılmaksızın vadesine 1 yıl ve daha az kalmış dış borç verisi kullanılarak hesaplanan "kalan vadeye göre kısa vadeli dış borç (KVDB)", bir önceki çeyrek sonuna göre yüzde 0,9 azalarak 163,7 milyar ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, rezerv yeterlilik göstergelerinden biri olarak kabul edilen uluslararası rezervlerin "kalan vadeye göre KVDB stoku"na oranı yüzde 89 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yurt dışı şube ve iştirakler hariç tutulduğunda ise söz konusu oran yüzde 109 olarak hesaplanmaktadır.

Net Hata ve Noksan (NHN) kalemi, bu yılın üçüncü çeyreğinde yaklaşık 9,8 milyar ABD doları net giriş kaydetmiştir. NHN'nin bu dönemde yüksek tutarlı gerçekleşmesinin olası nedenleri arasında, Maliye Bakanlığı'nın ilk bildirim ve beyan süresi 29 Mayıs - 31 Temmuz 2013 tarihlerini kapsamış ve uygulama süresi 31 Ekim 2013'e uzatılmış olan son Varlık Barışı uygulamasının olduğu düşünülmektedir.<sup>5</sup> Yıllık bazda bakıldığında ise, kümülatif NHN'nin toplam döviz gelirlerine oranının sıfıra yaklaştığı görülmektedir.

<sup>5</sup> Varlık Barışı uygulamasının net hata ve noksan kalemi üzerindeki etkisi için bakınız: "TCMB Ödemeler Dengesi Raporu", 2012-I, Kutu 2: Türkiye'de Yerleşik Kişilerin Yurt Dışındaki Mevduatları ve Net Hata Noksan, Sayfa 19.

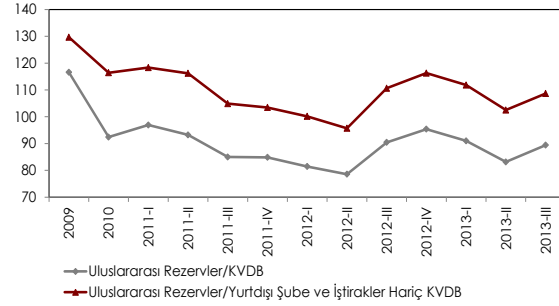
**Grafik 36. Uluslararası Rezervler**  
(yıllıklandırılmış, milyar ABD doları)



Kaynak: TCMB.

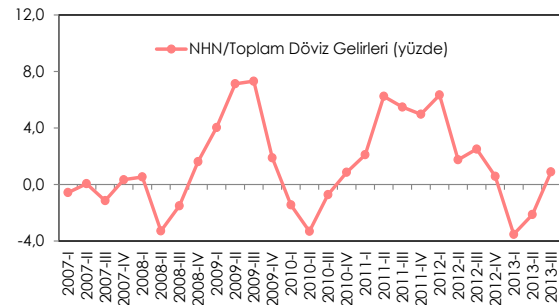
Not: (+) artış; (-) azalış

**Grafik 37. Uluslararası Rezervlerin Kalan Vadeye Göre KVDB Stokuna Oranı (yüzde)**



Kaynak: TCMB.

**Grafik 38. Net Hata Noksanın Toplam Döviz Gelirlerine Oranı**  
(yıllıklandırılmış, yüzde)



Kaynak: TCMB.

### III. Ek Tablolar

#### Ödemeler Dengesi (milyar ABD doları)

	Ocak-Eylül			Eylül (yıllıklandırılmış)		
	2012	2013	% Değişim	2012	2013	% Değişim
Cari İşlemler Hesabı	-38,4	-49,0	27,7	-54,3	-59,1	9,0
Dış Ticaret Hesabı	-50,8	-60,6	19,2	-70,2	-75,1	7,0
Mal İhracatı	120,1	120,8	0,6	157,8	163,9	3,8
İhracat (fob)	112,9	112,4		148,4	152,0	
Bavul Ticareti	4,2	5,5		5,4	7,6	
Mal İthalatı	-171,0	-181,4	6,1	-228,0	-239,0	4,8
İthalat (cif)	-177,0	-187,6		-236,1	-247,2	
Uyarılama: Navlun ve Sigorta	8,8	9,6		11,7	12,7	
Hizmetler Hesabı	17,2	18,3	6,1	21,6	23,7	9,5
Turizm (net)	16,0	17,9		20,5	23,1	
Gelir	18,8	21,3		24,6	27,8	
Gider	-2,8	-3,4		-4,1	-4,7	
Diğer Hizmet Gelirleri (net)	1,2	0,4		1,1	0,5	
Gelir Hesabı	-5,7	-7,4	29,7	-7,2	-8,9	23,4
Ücret Ödemeleri (net)	-0,2	-0,2		-0,2	-0,3	
Doğrudan Yatırım Gelirleri (net)	-1,8	-3,0		-2,1	-3,8	
Portföy Yatırımı Gelirleri (net)	-0,8	-1,3		-0,8	-1,1	
Diğer Yatırım Gelirleri (net)	-3,0	-2,9		-4,1	-3,8	
Faiz Geliri	1,3	1,3		1,7	2,0	
Faiz Gideri	-4,3	-4,2		-5,7	-5,8	
Cari Transferler	1,0	0,8	-21,6	1,5	1,2	-22,8
İşçi Gelirleri	0,7	0,7		0,9	1,0	
Sermaye ve Finans Hesapları	33,8	43,8	29,5	49,1	57,2	16,4
Finans Hesabı (Rezerv Varlıklar hariç)	50,3	53,2	5,7	58,4	70,9	21,3
Doğrudan Yatırımlar (net)	7,4	6,7	-8,9	11,1	8,3	-25,7
Yurt Dışında	-3,1	-1,9		-3,9	-2,8	
Yurt İçinde	10,5	8,6		15,1	11,1	
Portföy Yatırımları (net)	24,3	19,0	-21,9	31,1	35,5	14,1
Varlıklar	1,8	2,4		2,4	3,3	
Yükümlülükler	22,6	16,6		28,7	32,1	
Yurt Dışı Yerleşikler Hisse Senedi Alı	2,7	-0,3		2,1	3,3	
Borç Senetleri	19,9	16,9		26,6	28,9	
Yurt Dışı Yerleşikler DİBS Alımı	12,2	6,5		17,4	11,2	
Hazine Tahvil İhracı	3,8	1,7		4,8	2,7	
Borçlanma	6,1	3,2		7,1	4,2	
Geri Ödeme	-2,3	-1,5		-2,3	-1,5	
Bankalar (net)	3,9	5,7		4,3	10,8	
Diğer Sektörler (net)	0,0	3,0		0,0	4,2	
Diğer Yatırımlar (net)	18,6	27,4	47,5	16,2	27,2	67,9
Varlıklar	2,5	0,5		1,8	-2,5	
Ticari Krediler	-0,3	-0,5		-0,8	-1,1	
Krediler	-0,4	-0,5		-0,4	-0,9	
Efektif ve Mevduat	3,2	1,7		3,1	-2,5	
Bankalar	4,9	-0,1		3,9	-2,5	
Yabancı Para	6,4	2,9		5,6	0,7	
Türk Lirası	-1,5	-3,0		-1,7	-3,2	
Diğer Sektörler	-1,7	1,8		-0,8	2,1	
Yükümlülükler	16,2	27,0		14,4	29,8	
Ticari Krediler	1,7	3,8		0,0	3,2	
Krediler	6,8	13,8		9,6	16,7	
Merkez Bankası	0,0	0,0		0,0	0,0	
Genel Hükümet	-1,4	-0,5		-1,9	-1,2	
Uluslararası Para Fonu	-1,6	-0,9		-2,3	-1,3	
Uzun Vade	0,2	0,3		0,4	0,1	
Bankalar	2,8	14,6		4,9	17,0	
Uzun Vade	-0,1	5,0		1,8	5,3	
Kısa Vade	2,8	9,6		3,0	11,7	
Diğer Sektörler	5,4	-0,2		6,7	1,0	
Uzun Vade	2,3	-1,4		2,7	0,3	
Kısa Vade	3,1	1,2		3,9	0,7	
Mevduat	7,2	8,7		4,4	9,3	
Merkez Bankası	-1,7	-1,5		-2,2	-2,0	
Bankalar	8,9	10,2		6,6	11,3	
Resmi Rezervlerdeki Değişim (- artış)	-16,5	-9,4		-9,3	-13,7	
Nef Hata ve Noksan	4,6	5,3		5,2	1,9	

Kaynak: TCMB.

**Dış Finansman İhtiyacı ve Finansman Kaynakları (milyar ABD doları)**

	2012				2012	2013		
	I	II	III	IV		I	II	III
Finansman İhtiyacı	-29,4	-24,5	-18,9	-19,9	-92,8	-29,0	-33,3	-19,8
Cari İşlemler Dengesi (Cari Transferler Hariç)	-16,7	-14,2	-8,4	-10,6	-49,9	-16,7	-20,7	-12,3
Borç Senedi ve Kredi Geri Ödemeleri	-11,1	-10,1	-11,7	-9,6	-42,4	-12,6	-13,9	-8,8
Borç Senetleri (Yurtdışı)	-1,0	0,0	-1,3	0,0	-2,3	-1,5	0,0	-0,2
Uzun Vadeli Krediler	-10,1	-10,1	-10,5	-9,6	-40,2	-11,1	-13,9	-8,6
Ticari Krediler	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	-0,1	-0,1
Merkez Bankası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(IMF)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Genel Hükümet	-1,0	-1,6	-0,8	-1,5	-4,9	-0,9	-1,5	-0,5
(IMF)	-0,6	-0,6	-0,4	-0,4	-2,0	-0,4	-0,4	0,0
Bankalar	-2,6	-2,3	-2,8	-1,7	-9,4	-3,8	-1,4	-1,7
Diğer Sektörler	-6,5	-6,1	-6,8	-6,4	-25,8	-6,3	-11,0	-6,4
Diğer Varlıklar (- artışa işaret etmektedir) 1/	-1,6	-0,2	1,2	0,2	-0,4	0,3	1,4	1,3
Finansman Kaynakları	29,4	24,5	18,9	19,9	92,8	29,0	33,3	19,8
Cari Transferler	0,4	0,3	0,3	0,4	1,4	0,2	0,3	0,3
Sermaye Hesabı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Doğrudan Yatırımlar (Net)	2,4	3,5	1,5	1,6	8,9	2,1	1,8	2,8
Hisse Senetleri (Net)	0,9	0,3	1,4	3,6	6,3	0,4	-0,6	-0,1
Borç Senetleri ve Krediler	16,0	23,6	21,6	23,8	85,0	29,7	27,4	12,7
Borç Senetleri	4,5	5,7	12,0	12,0	34,1	8,4	9,2	0,9
Yurtiçi (Net)	0,4	3,7	8,3	4,7	17,2	4,1	3,0	-0,5
Yurtdışı	4,1	2,0	3,6	7,2	16,9	4,3	6,3	1,4
Uzun Vadeli Krediler	11,1	10,5	10,0	10,9	42,5	10,9	13,6	12,0
Ticari Krediler	0,1	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,1	0,0
Merkez Bankası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(IMF)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Genel Hükümet	0,6	0,9	0,6	0,8	2,8	0,5	0,6	1,2
(IMF)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bankalar	2,8	2,4	2,4	2,0	9,6	3,6	4,1	4,1
Diğer Sektörler	7,5	7,2	7,0	8,1	29,8	6,7	8,8	6,8
Kısa Vadeli Krediler (Net)	0,4	7,4	-0,4	0,9	8,3	10,5	4,6	-0,3
Ticari Krediler	-0,2	2,6	-0,9	-0,7	0,9	3,5	3,4	-3,0
Merkez Bankası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Genel Hükümet	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bankalar	-0,6	3,5	-0,1	2,1	4,9	7,0	0,8	1,8
Diğer Sektörler	1,2	1,3	0,6	-0,5	2,6	-0,1	0,4	0,9
Mevduatlar (Net)	3,8	4,0	-0,5	0,6	7,8	4,8	5,7	-1,7
Diğer Yükümlülükler	0,0	0,2	0,3	0,0	0,5	0,0	0,2	0,3
Net Hata ve Noksan	5,3	-3,9	3,2	-3,4	1,2	-3,6	-0,9	9,8
Bankalar Efektif ve Mevduatı 2/	1,4	2,1	1,4	-2,4	2,5	2,3	-1,1	-1,3
Rezerv Varlıklar 2/	-0,7	-5,6	-10,2	-4,3	-20,8	-7,0	0,5	-2,9

Kaynak: TCMB.

1/ Bankaların Döviz Varlıkları hariç

2/- artışa işaret etmektedir.

## Ödemeler Dengesi Borç Yaratan ve Borç Yaratmayan Akımlar (milyar ABD doları)

	2012				2012	2013		
	I	II	III	IV		I	II	III
A) Cari İşlemler Dengesi	-16,3	-13,9	-8,1	-10,1	-48,5	-16,5	-20,5	-12,0
B) Sermaye ve Finans Hesapları	11,0	17,8	4,9	13,5	47,3	20,1	21,4	2,3
Sermaye Hesabı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finans Hesapları	11,0	17,8	4,9	13,5	47,3	20,1	21,4	2,3
Varlıklar	-2,5	1,7	1,9	-3,1	-2,0	1,9	-0,5	-0,4
Doğrudan Yatırımlar	-2,3	-0,2	-0,6	-0,9	-4,1	-0,7	-0,7	-0,5
Portföy Yatırımları	0,8	-0,8	1,8	0,9	2,7	0,8	1,3	0,3
Diğer Yatırımlar	-1,0	2,7	0,8	-3,0	-0,6	1,8	-1,0	-0,3
Yükümlülükler	14,2	21,8	13,2	20,9	70,1	25,2	21,3	5,6
Borç Yaratmayan İşlemler	5,5	4,0	3,8	6,1	19,3	3,0	2,4	3,3
Doğrudan Yatırımlar 1/	4,6	3,5	2,1	2,5	12,6	2,6	2,8	3,2
Portföy Yatırımları/Hisse Senetleri	0,9	0,3	1,4	3,6	6,3	0,4	-0,6	-0,1
Diğer Yatırımlar/Diğer Yükümlülükler	0,0	0,2	0,3	0,0	0,5	0,0	0,2	0,3
Borç Yaratan İşlemler	8,8	17,8	9,4	14,8	50,8	22,2	18,9	2,3
Portföy Yatırımları/Borç Senetleri	3,5	5,7	10,7	12,0	31,9	6,9	9,2	0,8
Ticari Krediler	-0,1	2,7	-0,8	-0,7	1,0	3,5	3,3	-3,0
Krediler	1,6	5,5	0,1	2,9	10,1	6,9	0,7	6,3
Mevduatlar	3,8	4,0	-0,5	0,6	7,8	4,8	5,7	-1,7
Diğer Yatırımlar/Diğer Yükümlülükler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Rezerv Varlıklar	-0,7	-5,6	-10,2	-4,3	-20,8	-7,0	0,5	-2,9
C) Net Hata ve Noksan	5,3	-3,9	3,2	-3,4	1,2	-3,6	-0,9	9,8

Kaynak: TCMB.

1/ Doğrudan Yatırımlar içerisinde yer alan "Diğer Sermaye", Borç Yaratan İşlemler altındaki krediler kaleminde gösterilmektedir.

2/ Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 2009 Ağustos ve Eylül aylarında IMF üyesi ülkelere, Fon'daki kotlarına paralel olarak SDR tahsisatı yapılmıştır. Buna göre, Türkiye'ye tahsis edilen SDR karşılığı 1.497 milyon ABD doları, ödemeler dengesi istatistiklerinde "Finans Hesapları" altında "Diğer Yatırımlar / Diğer Yükümlülükler" ve "Rezerv Varlıklar / Resmi Rezervler / Döviz Varlıkları" kalemleri altında kaydedilmiştir.

## Geçmiş Ödemeler Dengesi Raporlarında Yayımlanan Kutular

### 2013-II

- Kutu 1. Türkiye'nin Elektrik Üretimine Yönelik Enerji İthalatı
- Kutu 2. Altın Dış Ticaretinin Cari Açık Üzerindeki Etkisi ve Son Dönem Gelişmeler
- Kutu 3. Yatırım Geliri Dengesi ile Uluslararası Faiz Oranları
- Kutu 4. ROM Uygulaması ve Uluslararası Rezervlerdeki Yapısal Değişim

### 2013-I

- Kutu 1. Türkiye'de Dış Ticaretin Teknolojik Yapısı: 1990-2012 Dönemi
- Kutu 2. Yurt Dışı Yerleşiklerin Mülkiyetindeki Menkul Değerlerin Vade Yapısı
- Kutu 3. Net Hata ve Noksan Kalemindeki Çıkış Yönlü Hareket

### 2012-IV

- Kutu 1. Cari Açık Finansman Kalitesinin Makro Gösterimi
- Kutu 2. İhracatta Yerli ve Yabancı Katma Değer Oranları
- Kutu 3. Turizm İstatistiklerinde Yöntemsel Güncelleme ve Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Yansıması
- Kutu 4. IMF Kaynak Kullanımı ve Ödemeler Dengesi İstatistikleri
- Kutu 5. Rezerv Yeterliliği Hesaplamasına Yeni Yaklaşım

### 2012-III

- Kutu 1. Avrupa Birliği ve ODKA Ülkelerine Yapılan İhracatta Son Dönem Gelişmeler
- Kutu 2. Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat (KMDTH) ve Süper Döviz Hesabı (SDH) Hareketleri ile Net Hata ve Noksan
- Kutu 3. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kredi Borcu

### 2012-II

- Kutu 1. Avrupa Birliği'ndeki Son Dönem Gelişmeleri ve Sektörel İhracat
- Kutu 2. Türkiye'ye Gelen Ziyaretçilerin Profili Ve Milliyetine Göre Turizm Gelirlerinin Genel Analizi
- Kutu 3. Yurt Dışı Yerleşiklerin Mülkiyetindeki Devlet İç Borçlanma Senetlerinin Yapısı

### 2012-I

- Kutu 1. Türkiye'nin İhracat Performansının Ürün ve Ülke Grubu Çeşitlendirmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi
- Kutu 2. Türkiye'de Yerleşik Kişilerin Yurt Dışındaki Mevduatları ve Net Hata Noksan
- Kutu 3. Yurt Dışı Yerleşikler ile Gerçekleştirilen Repo İşlemleri
- Kutu 4. Net Uluslararası Rezervler

### 2011-IV

- Kutu 1. Kredi Genişlemesi ve Cari İşlemler Dengesi
- Kutu 2. Suriye'de Ortaya Çıkan Gelişmelerin Türkiye'nin İhracatına Yansımaları
- Kutu 3. Cari İşlemler Açığı ve Finansman Kalemleri
- Kutu 4. Euro Bölgesi Borç Krizinin Türkiye'ye Yönelik Sermaye Akımları Üzerine Etkileri
- Kutu 5. Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
- Kutu 6. Ödemeler Dengesi İstatistikleri Revizyon Politikası Çerçevesinde Yapılan Güncellemeler

### 2011-III

- Kutu 1. Altın İthalatındaki Artış ve Toplam İthalata Etkisi
- Kutu 2. Uluslararası Rezervler ve Döviz Likiditesi
- Kutu 3. Türkiye'nin Euro Bölgesinin Sorunlu Çevre Ülkelerindeki Finansal Varlıkları

### 2011-II

- Kutu 1. Cari İşlemler Açığının Genişlemesinde Dış Ticaret Hadlerinin Etkisi
- Kutu 2. Yurt İçi Yerleşiklerin Sermaye Hareketleri Üzerindeki Belirleyiciliği
- Kutu 3. Yurt İçi Yerleşiklerce Net Etkatif Karşılığı Açılan Mevduatlar Kapsamında Net Hata ve Noksan Kaleminin Analizi

**2011-I**

- Kutu 1. Kuzey Afrika'da Ortaya Çıkan Gelişmelerin Sektör Bazında Türkiye'nin Dış Ticaretine Yansımaları
- Kutu 2. Körfez Ülkelerinde Ortaya Çıkan Gelişmelerin Ödemeler Dengesi Finans Hesapları Üzerindeki Etkisi
- Kutu 3. Bilanço Dışı Yabancı Para Net Genel Pozisyonu Çerçevesinde Swap İşlemlerinin Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Kaydı
- Kutu 4. Uluslararası Rezervler ve Kısa Vadeli Dış Borçlar

**2010-IV**

- Kutu 1. Kriz ve Kriz Sonrası Dönemde Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Akımlarının Eğilimi ve Türkiye
- Kutu 2. Yurt İçinde Yerleşik Bankaların Yurt Dışı Şubelerinin (Yurt Dışı Şubeler) 2010 Yılı Ödemeler Dengesi İstatistiklerine Etkisi
- Kutu 3. Kısa Vadeli Dış Borçlar - 2010 Yılı Gelişmeleri